

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

ODJEL ZA POVIJEST

Mihovil Vučković

**DRUŠTVENI I KULTURNI POGLEDI DR. IVANA
PROTULIPCA**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2025.

MIHOVIL VUČKOVIĆ

DIPLOMSKI RAD

2025.

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

ODJEL ZA POVIJEST

Mihovil Vučković

**DRUŠTVENI I KULTURNI POGLEDI DR. IVANA
PROTULIPCA**

Diplomski rad

Mentor: Prof. dr. sc. Vladimir Lončarević

Komentor:

Zagreb, srpanj i 2025.

Mihovil Vučković

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom izjavljujem i potpisom potvrđujem da je diplomski rad:

„Društveni i kulturni pogledi dr. Ivana Protulipca“

isključivo rezultat mog vlastitog i samostalnog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i objavljenoj literaturi, a dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima su jasno označeni kao takvi te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranog rada, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

U Zagrebu, _____

_____
(potpis)

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Naslov	Društveni i kulturni pogledi dr. Ivana Protulipca.
Autor	Mihovil Vučković
Mentor	Prof. dr. Vladimir Lončarević
Ključne riječi	Orlovstvo, Hrvatski orlovski savez, Protulipac, Ivan Merz.
Povjerenstvo za ocjenu i obranu diplomskog rada	1. izv. prof. dr. sc. Mario Kevo, predsjednik 2. izv. prof. dr. sc. Kristina Puljizević, član 3. prof. dr. sc. Vladimir Lončarević, član, mentor
Ustanova koja je dodijelila akademski stupanj	HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE
Sveučilišni odjel	Sveučilišni odjel za povijest
Mjesto	Zagreb
Država obrane	Republika Hrvatska
Znanstveno područje i polje	Humanističke znanosti, povijest
Vrsta studija	Sveučilišni
Razina studija	Diplomski
Naziv studijskog programa	Povijest (znanstveni)
Akademski naziv	Magistar povijesti
Kratice akademskog naziva	mag. hist.
Vrsta rada	Diplomski rad
Jezik diplomskog rada	Hrvatski
Datum obrane	

BASIC DOKUMENTATION CARD

Title	Social and cultural views of Dr. Ivana Protulipac
Author	Mihovil Vučković
Mentor	prof. dr. sc. Vladimir Lončarević
Key words	Eagletism , Croatian Eaglets Association , Protulipac , Ivan Merz .
Thesis Committee	1. izv. prof. dr. sc. Mario Kevo, president 2. izv. prof. dr. sc. Kristina Puljizević, member 3. prof. dr. sc. Vladimir Lončarević, member, mentor
The Institution Awarding the Academic Title	CATHOLIC UNIVERSITY OF CROATIA
University Department	Department of history
Location	Zagreb
Country of Defense	Republic of Croatia
Scientific Area and Field	Humanities, history
Type of Study	University
Level of Study	Graduate
Study Programme	History (scientific)
Academic Title	Master of History
Abbreviated Academic Title	mag. hist.
Type of Thesis	Graduate Thesis
Language of Thesis	Croatian
Date of Thesis Defense	

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada je kulturni i društveni pogledi dr. Ivana Protulipca te njegov doprinos hrvatskom katoličkom pokretu u međuratnom razdoblju. Rad započinje životopisom Ivana Protulipca (1899–1946), s posebnim osvrtom na njegovo pravno obrazovanje i prve korake u Katoličkoj akciji te Hrvatskom orlovskom savezu. U poglavljima koja slijede detaljno se analizira manifest *Hrvatsko orlovstvo* (Zagreb, 1926.) kao programski tekst koji sintetizira ideje orlovstva: moralnu obnovu naroda, ulogu Crkve, organizacijski princip discipline i odgoj mladeži na načelima „Žrtva – Euharistija – Apostolat“.

Nakon toga, rad se oslanja na publicistički angažman Protulipca u tadašnjim katoličkim glasilima: u tjedniku *Nedjelja* obrađuju se teme vjernosti Crkvi tijekom šestosiječanjske diktature i otvoreni antimasonske nastupi; u „Orlovskoj straži“ razrađuje se simbolika straže kao metafora duhovne bdijenja i lojalnosti idealima pokreta; a u „Križarskoj straži“ i listu *Križ* prikazan je razvoj i preustroj orlovskih društava nakon zabrane 1929.

Sastavni dio rada je i poglavlje o Protulipcu kao „organskom intelektualcu“ hrvatskog katoličkog pokreta, u kojem se kroz analizu Hijerarhija-Laikat-Organizacija ispituje njegova uloga u artikuliranju katoličkog integralizma i gradnji mreže katoličkih udruga. Tijek idejne evolucije nadopunjuje analiza usporedbe s orlovskim pokretima u Čehoslovačkoj i Sloveniji, kao i prikaz sličnosti i razlika u odnosu prema sekularnom Sokolu te drugim političkim i vjerskim skupinama.

Metodološki se autor oslanja na analizu primarnih izvora – manifest, novinske članke i arhivske dokumente – u kombinaciji s pregledom sekundarne znanstvene literature o hrvatskoj Katoličkoj akciji i oblikovanju klerikalnog nacionalizma. U radu se razlažu strateški, ideološki i sociokulturni razlozi za rast utjecaja Protulipca i njegovih organizacija te se rekonstruira tijek njegovih javnih nastupa i polemika.

Rad završava evaluacijom posljedica Protulipčeva djelovanja na katoličku mladež i šire društvene tokove u Kraljevini SHS, ističući trajni utjecaj njegove programske vizije na kasnije inicijative Katoličke akcije i rehabilitaciju nakon Drugog svjetskog rata.

SUMMARY

The topic of this graduate thesis is the cultural and social views of Dr. Ivan Protulipac and his contribution to the Croatian Catholic movement in the interwar period. The thesis begins with Protulipac's biography (1899–1946), with special attention to his legal education and his early involvement in Catholic Action and the Croatian Eaglets Association. The following chapters offer a detailed analysis of the *Hrvatsko orlovstvo* manifesto (Zagreb, 1926) as a programmatic text that synthesizes the Eaglets' ideas: moral renewal of the nation, the role of the Church, the organizational principle of discipline, and youth formation according to the motto "Sacrifice - Eucharist - Apostolate."

Next, the thesis examines Protulipac's journalistic work in contemporary Catholic publications: in the weekly *Nedjelja* it discusses loyalty to the Church during King Alexander's January 6th dictatorship and his outspoken anti-Masonic writings; in *Orlovska straža* the metaphor of the "watch" is developed to express spiritual vigilance and loyalty to the movement's ideals; and in *Križarska straža* and the periodical *Križ* it presents the reorganization of the Eaglets' societies following the 1929 ban.

A separate chapter treats Protulipac as an "organic intellectual" of the Croatian Catholic movement, analyzing the relationship among hierarchy, laity, and organization to assess his role in articulating Catholic integralism and building the network of Catholic associations. This ideological evolution is supplemented by a comparison with Eaglets movements in Czechoslovakia and Slovenia, as well as an account of similarities and differences in relation to the secular Sokol and other political or religious groups.

Methodologically, the author relies on analysis of primary sources—manifesto, newspaper articles, and archival documents—combined with a review of secondary scholarly literature on Croatian Catholic Action and the development of clerical nationalism. The thesis unpacks the strategic, ideological, and socio-cultural factors behind Protulipac's growing influence and reconstructs the course of his public addresses and polemics.

Finally, the thesis evaluates the impact of Protulipac's work on Catholic youth and broader social currents in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, highlighting the lasting influence of his programmatic vision on later Catholic Action initiatives and his post-World War II rehabilitation.

ZAHVALA

Ovim putem želim izraziti svoju iskrenu i duboku zahvalnost svim osobama koje su doprinijele dovršetku ovog diplomskog rada.

Prije svega, izražavam svoju najdublju zahvalnost mentoru, prof. dr. sc. Vladimiru Lončareviću, čije su stručne smjernice, neiscrpno strpljenje i kontinuirana podrška bili ključni za oblikovanje i izvedbu istraživanja koje je predstavljeno u ovom radu.

Posebno zahvaljujem svojim roditeljima na bezuvjetnoj moralnoj i emotivnoj potpori. Njihova ljubav, razumijevanje i ohrabrenje predstavljali su mi neiscrpan izvor snage tijekom svih izazova na akademskom putu.

Izražavam zahvalnost i pateru Božidaru Nagyju, čije je duhovno vodstvo i sugestija za odabir teme ovog rada omogućilo istraživanje koje smatram značajnim doprinosom izabranoj znanstvenoj disciplini.

Svim navedenim osobama zahvaljujem na nesebičnoj pomoći, stručnosti i vjeri u moj rad, koja me vodila i motivirala do uspješnog završetka ovog akademskog poduhvata.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. ŽIVOTOPIS IVANA PROTULIPCA.....	2
3. ORLOVSKO-KRIŽARSKI TISAK KAO POVIJESNO VRELO.....	3
3.1. Hrvatsko Orlovstvo (1926) kao manifest.....	3
3.2. Nedjelja.....	4
3.3. Orlovska straža.....	4
3.4. Križarska straža i križ.....	4
4. PROTULIPČEV MANIFEST: HRVATSKO ORLOVSTVO (1926.).....	5
4.1. Temeljne ideje Hrvatskog Orlovstva.....	5
4.2. Društvo, kriza morala i identiteta, te ideal narodnog preporoda i društvene zajednice.....	5
4.3. Uloga Crkve i katolički radikalizam.....	7
4.4. Vjera i crkvene vrijednosti.....	8
4.5. Protulipac o omladini, organizaciji i odgojnim ciljevima.....	8
4.6. Citati iz manifesta i tumačenje.....	10
4.7. Kulturno i prosvjetno djelovanje.....	11
4.8. Usporedba s drugim pokretima.....	11
4.9. Komentar <i>manifesta</i>	13
5. NEDJELJA.....	13
5.1. Euharistijski kongres 1930. – Vjernost Crkvi unatoč progonima.....	13
5.2. Protulipac protiv masonerije: “Akcije naše framazunerije” (1931.).....	15
5.3. Pozdrav novom nadbiskupu: javni nastup 1934.	16
6. ORLOVSKA STRAŽA.....	18
6.1. Na orlovsjoj straži.....	18
6.2. Sretna zamisao	21
6.3. Na osvitu četvrte godine.....	24
6.4. Tri teške zablude.....	27
6.5. Nakon pet godina.....	28
6.6. Ravno cilju.....	32
6.7. Na petu godišnjicu.....	34
7. KRIŽARSKA STRAŽA I KRIŽ.....	36
7.1. Križarska straža, siječanj 1934. – Uvodni apel križarskoj mladeži.....	36
7.2. Do cilja.....	38
7.3. U znaku Križa (1930.) i sudski progon.....	40
7.3.1. Žrtva – Euharistija – Apostolat.....	41
7.4. Retrospektiva iz Križarske straže (1993) na Protulipca od strane suradnika i poznanika.....	42

8. PROTULIPAC KAO 'ORGANSKI INTELEKTUALAC'	43
8.1.. Posrednik Crkve i laika.....	43
8.2. Prenošenje ideja ili vlastiti projekt?.....	44
8.3. Organizacijska praksa: rat položaja ili konzervativizam?.....	44
8.4. Kolektivni intelektualac u Protulipčevu pokretu.....	44
8.5. Ideje i hegemonija Kraljevine SHS.....	45
8.6. Autentičnost ideja unutar HKP.....	47
9. ZAKLJUČAK.....	48
10.BIBLIOGRAFIJA.....	50

1. UVOD

Ivan (Ivo) Protulipac (1899. – 1946.) ubraja se među najvažnije, ali ne još dovoljno istražene ličnosti hrvatskoga katoličkog pokreta u prvoj polovici 20. stoljeća. Njegova prisutnost i djelovanje u sklopu Hrvatskog orlovskog saveza – čiji je bio prvi predsjednik – te kasnije u Hrvatskom križarskom bratstvu, pozicioniraju ga kao istaknutog protagonista u oblikovanju i očuvanju katoličkih ideala u razdoblju koje je bilo obilježeno dubokim društvenim, političkim i idejnim previranjima između dvaju svjetskih ratova. Bliska suradnja s bl. Ivanom Merzom, s kojim je dijelio temeljne postavke katoličkog integralizma i odgojnog apostolata, dodatno učvršćuje njegovu relevantnost u povijesti hrvatske katoličke misli.

Premda je Protulipčev literarni opus nevelik, njegovo najvažnije djelo, manifest *Hrvatsko orlovstvo* (Zagreb, 1926.), ostaje trajni svjedok njegove misaone formacije. Taj dokument ne samo što sintetizira idejnu strukturu Hrvatskog orlovskog saveza, već služi kao proklamacija sustavno artikulirane katoličke društvene filozofije, prožete kulturnim, moralnim i prosvjetnim komponentama. Manifest, kao programski tekst, pruža jedinstveni uvid u Protulipčevu interpretaciju tadašnjih društvenih kriza, sekularizacijskih tendencija, kao i njegov odgovor idejom „kršćanskog preporoda naroda“ putem sustavne organizacije mladeži, vjerskog odgoja, moralne obnove i kolektivne discipline.

Međutim, intelektualni profil Protulipčev ne iscrpljuje se samo u tom manifestu. Njegove misli, političke prosudbe i duhovna razmatranja redovito su nalazili prostor u nizu tadašnjih katoličkih tiskovina, poput *Orlovske straže*, *Križarske straže*, *Nedjelje* i lista *Križ*, u kojima je djelovao kao suradnik, komentator i idejni pokretač. Upravo ti novinski tekstovi – rasuti, ali tematski koherentni – omogućuju rekonstruiranje dubljih slojeva njegova promišljanja o društvu, Crkvi, omladini, moralu, naciji i kulturi. Iako nedovoljno vrednovani, ti prilozi predstavljaju vrijedne primarne izvore za razumijevanje idejnih borbi u kojima je sudjelovao, kao i pozicije koju je Protulipac zauzimao unutar šireg diskursa hrvatskoga političkog katolicizma. Također, vrijedi spomenuti kako će biti oslonac na spomenutim glasilima orlovstva, bez oslanjanja na njegove usmene govore ili druge izvore.

Ovaj diplomski rad usmjerit će se na analizu kulturnih i društvenih pogleda Ivana Protulipca, s posebnim naglaskom na njegov *Manifest Hrvatsko orlovstvo* kao središnje programsko djelo, ali i na publicistički angažman u navedenim glasilima kao komplementaran izvor njegove intelektualne misli. Cilj istraživanja jest rekonstruirati idejni profil Protulipca kao katoličkog intelektualca, razotkrivajući način na koji je odgovarao na društvene izazove svojega vremena, ali i evaluirati njegov doprinos u svjetlu idejne genealogije hrvatskog katoličkog pokreta. Poseban će naglasak biti stavljen na Protulipčevu strategiju organiziranog

vjerskog i kulturnog otpora sekularizaciji i liberalizmu, kao i na njegovo viđenje odnosa Crkve i naroda, discipline i identiteta, ideala i zbilje. Također, bavit će se Protulipcem kao 'Organskim intelektualcem hrv. katoličkog pokreta', pritom istražujući autentičnost njegovih ideja itd.

Uz to, rad se želi upisati u širi kontekst aktualizacije zanemarenih figura hrvatske intelektualne povijesti, s obzirom na činjenicu da je zbog okolnosti njegova nasilnog uklanjanja nakon Drugoga svjetskog rata – kao prve poznate žrtve atentata jugoslavenske OZN-e – Protulipac ostao gotovo posve marginaliziran u historiografiji, u sjeni svojih suvremenika poput Ivana Merza. Kroz sustavnu analizu tekstova i kontekstualizaciji unutar društveno-povijesne stvarnosti međuratne Hrvatske, ovaj će rad ponuditi reinterpetaciju Protulipčeve uloge i značenja kao tvorca jednog od rijetkih izvorno hrvatskih katoličkih manifestâ u 20. stoljeću.

2. ŽIVOTOPIS IVANA PROTULIPCA (1899-1946)

Ivan Protulipac rođen je 4. srpnja 1899. u Hrnetiću, blizu Karlovca. Osnovno i gimnazijsko obrazovanje stekao je u rodnom gradu. Studij prava završio je u Zagrebu, gdje je 1923. stekao naslov doktora prava. Nakon doktorata, između 1923. i 1927., radio je kao odvjetnički pripravnik u Karlovcu, Bjelovaru i Zagrebu, pod mentorima poput dr. Ćirila Brajše i dr. Dražena Kvaternika.¹ Nakon toga do 1945. djeluje kao samostalni odvjetnik u Zagrebu.² Godine 1920. aktivno se uključuje u Katoličku akciju i orlovske inicijative. Na osnivačkoj skupštini Hrvatskog orlovske saveza 16. prosinca 1923., izabran je za prvog predsjednika, i tu dužnost obnaša do državne zabrane 1929.³ Značajni doprinosi: autor je monografije Hrvatsko orlovstvo (1926.), oblikovao organizacijske principe (žrtva, euharistija, apostolat) i unio metode Katoličke akcije u praktičnu djelatnost mladih.⁴ Godine 1936. imenovan je predsjednikom Katoličke akcije za zagrebačku nadbiskupiju te sudjeluje u Savezu hrvatskih junaka (1939–1941.)⁵ Protulipac je često bio predmet političkih progona: 1930. zatvoren je na mjesec dana pod sumnjom da osniva paravjersku, političku organizaciju. 1938. ponovno je optužen za narušavanje javnog poretka, ali oslobođen. Suđenje je pokazalo da državne vlasti

---

¹ "Dr. Ivan Protulipac" *Put k suncu Blaženog Ivana Merza*, <https://putksuncu.hr/dr-ivan-protulipac> (pristupljeno 8. srpnja 2025.)

² "Protulipac, Ivan – Hrvatska Enciklopedija" *Hrvatska enciklopedija* (mrežno izdanje), <https://www.enciklopedija.hr/clanak/protulipac-ivan> (pristupljeno 8. srpnja 2025.)

³ Božidar Nagy. "U Crkvi i za Crkvu" *Ivanmerz.hr*, https://ivanmerz.hr/staro/knjige_o/1966-1990/tko-je/ (pristupljeno 8. srpnja 2025.)

⁴ *Isto*.

⁵ "Protulipac, Ivan – Hrvatska Enciklopedija" *Hrvatska enciklopedija* (mrežno izdanje), <https://www.enciklopedija.hr/clanak/protulipac-ivan> (pristupljeno 8. srpnja 2025.)

smatraju Križarsku organizaciju politički opasnom. Protulipac je bio vrlo aktivan govornik i pisac: održao je stotine predavanja i napisao desetke članaka u Orlovskoj straži, Križarskom kalendaru, te brojnim katoličkim časopisima. Njegov govor „Ciljevi i putevi križarske organizacije“ (1937) ponajbolje oslikava duboku namjeru da katolička mladež postane svjesna svoje povijesne uloge.⁶ Godine 1943. oženio se Nadom Klemenčić, no nisu imali djece. Tijekom NDH djelovao je povučeno, nesklon režimu, što ga više puta dovodi u sukob sa zakonom. Nakon rata emigrira u Austriju, potom u Trst. Tamo pomaže prognanicima, planira izdavanje prijevoznike tvrtke za pomoć izbjeglicama.⁷ Protulipca je 31. siječnja 1946. ubio Đino Benčić, agent jugoslavenske OZNE/UDB-e u Trstu. Veliko Križarsko Bratstvo i Katolička Crkva rehabilitirali su Protulipca 1993. godine.⁸ Tijelo je ekshumirano i prenošeno u Zagreb iste godine (25. lipnja 1993.), gdje je dostojno pokopano na Mirogojskom groblju.⁹ Godine 1996. održana je komemoracija povodom 50. obljetnice njegove smrti, uz sudjelovanje crkvenih ustanova i križarskih organizacija. Danas se smatra borbenom figurom katoličkog i domoljubnog razdoblja – neumornim tribinom mladeži i nasljednikom ideala Ivana Merza.¹⁰

3. ORLOVSKO KRIŽARSKI TISAK KAO POVIJESNO VRELO

3.1. Hrvatsko Orlovstvo (1926) kao manifest

Hrvatsko Orlovstvo je knjiga objavljena 1926. godine koju je napisao prvi predsjednik Hrvatskog orlovskog saveza dr. Ivan Protulipac. Ona donosi prikaz nastanka, ciljeva i djelovanja katoličkog orlovskog pokreta u Hrvatskoj. Djelo je prepoznato kao „najautentičniji i najbolji prikaz“ nastanka hrvatskog Orlovstva, jer je objavljeno tek tri godine nakon osnivanja novog saveza (1923).¹¹ Protulipac u toj knjižici opisuje ključne programe HOS-a i pastoralne sadržaje namijenjene odgoju katoličke mladeži, ostavljajući vrijedan izvorni dokument o orlovstvu u prvim desetljećima njegova postojanja.

---

⁶ Vladimir Lončarević. "NI ZATVOR GA NIJE SPRIJEČIO U DOMOLJUBLJU Ivan Protulipac - »Najborbenija Ličnost Suvremene Katoličke Hrvatske«. *Glas Koncila* (mrežno izdanje) <https://www.glas-koncila.hr/ni-zatvor-ga-nije-sprijecio-u-domoljublju-ivan-protulipac-najborbenija-licnost-suvremene-katolicke-hrvatske/> (Pristupljeno 8. srpnja 2025.).

⁷ Mijo Ivurek. "DRAGOVOLJAC - Prvi Ubijeni Hrvatski Emigrant I Prvi Koji Je Nakon 47 Godina Našao Vječni Mir U Svojoj Domovini". *Dragovoljac.com* (1. veljače 2021.) <https://www.dragovoljac.com/index.php/nikad-zaboraviti/24739-prvi-ubijeni-hrvatski-emigrant-i-prvi-koji-je-nakon-47-godina-nasao-vjecni-mir-u-svojoj-domovini> (Pristupljeno 8. srpnja 2025.).

⁸ Božidar Nagy. "Dr. Ivan Protulipac u domovini". *Ivanmerz.hr* https://ivanmerz.hr/staro/glasilo/1994/1994-Protulipac_u_domovini.htm. (Pristupljeno 8. srpnja 2025.)

⁹ Lončarević. "NI ZATVOR GA NIJE SPRIJEČIO U DOMOLJUBLJU Ivan Protulipac -»Najborbenija Ličnost Suvremene Katoličke Hrvatske«" *Glas Koncila* (mrežno izdanje).

¹⁰ "Ivan Protulipac, Hrvatsko orlovstvo – Uvod u knjigu dr. Ivana Protulipca" *Ivanmerz.hr*.

¹¹ *Isto*.

3.2. Nedjelja

Nedjelja je katolički tjednik koji je počeo izlaziti objavio 6. siječnja 1929. godine kao glasilo za katolički rad, prosvjetu i socijalni život. Časopis je od početka isticao obranu katoličkih vrijednosti i hrvatskog identiteta – njegova je urednička politika “uistinu branila katoličke dimenzije hrvatske kulture i katolištvo protiv raznih vrsta napadaja” i jednako tako “branila i hrvatstvo”. *Nedjelja* je izlazila tjedno, objavljivala članke o vjerskim, društvenim i nacionalnim temama te bilješke s događanja u katoličkim organizacijama. Urednik je bio dr. Avelin Čepulić, a list je izlazio do 1945. godine kao važan glas katoličkog tiska u međuratnoj Hrvatskoj.

3.3. Orlovska straža.

Orlovska straža bila je službeno glasilo Hrvatskog orlovskog saveza. Iznimno važna novina imala je uloga organizacijskog glasila Hrvatskoga orlovskog saveza (HO)S-a – prvih je brojeva izlazilo 1926. godine, a dotad je časopis nosio naslov “Organizacijski vjesnik”.¹² Od proljeća 1926. lista je preimenovan u Orlovsku stražu, koja se zatim redovito izdavala do kraja 1920-ih. Na stranicama Orlovske straže objavljivale su se vijesti o radu i vježbama orlovskih društava, programi i odgojni tekstovi te duhovne poruke namijenjene članstvu. Time je ovaj list pružao uvid u ciljeve i aktivnosti katoličkog orlovskog pokreta u razdoblju između dva svjetska rata.

3.4. Križarska straža i Križ

Glasilo *Križ* bilo je službeni list Velikog križarskog bratstva, koje je utemeljeno 1930. godine. *Križ* je izlazio kao mjesečnik namijenjen članovima križarskih društava, a u sadržaju su se nalazili duhovni tekstovi, molitve i vijesti iz Crkve. Pod pritiskom državnih vlasti 1934. list je promijenio naziv u Križarska straža. Tako je tiskovina nastavila izlaziti pod novim imenom do kasnih 1930-ih. Ova glasila stajala su uz bok drugim katoličkim novinama, promičući katolički odgoj mladih i domoljublje unutar križarskog pokreta.¹³

---

¹² "Dr. Ivan Merz surađuje u reviji »Život«". Prvi broj, koji je izišao u travnju 1926. pod naslovom „Organizacijski vjesnik“, već je u svibnju 1926. preimenovan u Orlovska straža, pod kojim je redovito izlazio do kraja 1920-ih.

¹³ Zdravko Matić i Frano Stojić. "Razvoj katoličke akcije u Hrvatskoj nakon Ivana Merza". *Crkva u svijetu* 52 (2017. 2. 219.). <https://hrcak.srce.hr/183635> (Pristupljeno 8. srpnja 2025)

4. PROTULIPČEV MANIFEST: HRVATSKO ORLOVSTVO (1926)

4.1. Temeljne ideje Hrvatskog Orlovstva

Manifest Ivana Protulipca *Hrvatsko orlovstvo* (1926) iznosi orlovsku filozofiju kao odgovor na tadašnja društvena stremljenja. Protulipac vidi društvo u krizi: upozorava da „nas ubija alkoholizam, neznanje, neodgovornost“ te da obitelji propadaju pod naletom moderne lažne „kulture“ koja ne zahtijeva čak ni poznavanje pisma.¹⁴ Društvo je osiromašeno gospodarski i moralno, stoga ga treba „spasiti i spasavati, jer to je naša kršćanska dužnost“.¹⁵ Osnovna ideja orlovstva jest da upravo kršćanski ideal i zajedništvo mogu izliječiti „opće slavensko, a napose hrvatsko zlo“ nedostatka osjećaja za skupnost, kako i sam konstatira: „Smisao za skupnost ...to je naše opće slavensko, a napose hrvatsko zlo. Treba ga liječiti. Kako? Orlovstvo...“ (sl. Protulipčev slogan) – tj. orlovstvo promiče dublje društvene i moralne vrijednote nasuprot udarna javnog života i sekularnog Sokolstva.¹⁶¹⁷

Kultura u Protulipčevu shvaćanju nije samo razonoda: on kritizira suvremenu „kulturu“ kao površnu i otuđenu od duhovnih sadržaja. Modernu „kulturu“ opisuje kao ono što ne traži obrazovanje („koja ne traži ni poznavanje pisma, pa ipak je ‘kultura’“).¹⁸ Protulipac zagovara istinsku – kršćansku – kulturu, tj. ono što oplemenjuje duh. U tom je smislu orlovstvo prosvjetni pokret: njegov program ima za cilj obrazovati mlade „na načelima života, dati im pravi kršćanski pogled na sav život“ i učiti ih „kršćanski živjeti i osjećati“ (ideje slične isticanju vjernog katoličkog odgoja).¹⁹ Time orlovstvo nastoji nadomjestiti prazninu u nacionalnoj kulturi i zajedništvu.

4.2. Društvo, kriza morala i identiteta, te ideal narodnog preporoda i društvene zajednice

Protulipac manifestira duboku zabrinutost za stanje društva uslijed ratnih i poslijeratnih potresa. Prema njegovim riječima, „ratni potresi uzdrmali su u narodu moral i vjersku ravnotežu. Moralna i vjerska kriza vrlo je bila duboka i teška“.²⁰ Drugim riječima, rat je uveo u hrvatski narod tuđinski duh i nove životne prilike koje su narušile stoljetne

---

¹⁴ Ivan Protulipac, *Hrvatsko Orlovstvo: Manifest* (Zagreb: Hrvatski orlovski savez, 1926), 32.

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ *Isto.*

¹⁷ "HRVATSKO ORLOVSTVO – Uvod u Knjigu Dr. Ivana Protulipca – Blaženi Ivan Merz" *Ivanmerz.hr*

¹⁸ Protulipac, *Hrvatsko Orlovstvo*, 32.

¹⁹ Doprinositelji projektima Wikimedije, "Hrvatski Orlovski Savez" *Wikipedia.org* (Wikimedia Foundation, Inc., July 30, 2012), https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_orlovski_savez (pristupljeno 14. svibnja 2025.).

²⁰ Protulipac, *Hrvatsko orlovstvo*, 82.

vrijednosti i očuvale osjetljivost na poroke. Protulipac nadalje konstatira da „...stanje našeg naroda nije utješljivo. Svuda vidimo propadanje, u našem narodu zavladao su teški poroci“.²¹ Takve tvrdnje upućuju da autor percipira i duhovnu krizu zajednice – gubitak tradicije i identiteta – te ustajanje slabosti koje prijete narodnoj cjelovitosti. U tom kontekstu ističe potrebu za obnovom nacionalne duše i uzdizanjem novih društvenih vrijednosti, čime bi se poljuljana moralnost i izgubljeni identitet ponovo uzdigli.

Protulipac smatra da je sredstvo za izlaz iz te krize organizirani rad na podizanju duhovnih osobina naroda. Npr. piše da će samo pouzdana disciplina i organiziran rad među mladima omogućiti podizanje duha u „cio narod“.²² Kao konačan cilj apostrofira „...obnoviti narodnu dušu, i uliti u nju osobine koje ona nema, a koje su joj još potrebne u teškoj životnoj borbi...“.²³ Time jasno definira identitet Hrvata kroz proročanski ideal posvećenja zajednice novim vrlinama – sintezom nacionalne svijesti i kršćanskih načela. Tako manifest adresira osjećaj narušenog društvenog bića i poziva na obnovu kako bi zajednica vratila izgubljeni moralni kompas.

Srž Protulipčevog programa jest ideal nacionalnog preporoda – složne i pouzdane društvene zajednice vođene katoličkim načelima. On smatra da se postupnim zajedničkim radom doslovno može „obnoviti narodna duša“.²⁴ Drugim riječima, jedino kroz cjelovitu obnovu kulturnih i moralnih dimenzija moguće je vratiti narodno biće na pravi put. Samo radikalnim zahvatima u odgoju naraštaja, prema autoru, može se potaknuti „duh cjelokupnosti“ u narodu.

Manifest to ilustrira i kolektivnom dimenzijom orlovstva: „Veliki sustav orlovstva kao narodne omladinske preporodne organizacije razvio se na osnovu dugog iskustva“.²⁵ Ovim citatom on potvrđuje da orlovi bivaju tretirani kao segment „narodnog preporoda“ – njihove organizacijske strukture namijenjene su buđenju narodne inicijative i izgradnji zajednice. I doista, u njegovu kontekstu, povratak jedinstvenom nacionalnom idealu uključuje i društvenu akciju: od discipline do cjeloživotne karizme, od škole do javnog rada, od obitelji do Crkve, sve treba služiti narasloj katoličko-nacionalnoj zajednici.

Dakle, Protulipčeve zamisli o narodnom preporodu izravno povezuju moralnu krizu i njegovo prevladavanje. Po njemu, samo kroz organiziranu orlovsku djelatnost – tj. prožimanje mladih kršćanskim duhom i obrazovanje cijelog naroda – može nastupiti novi period

---

²¹ *Isto.* str. 11.

²² *Isto.* str. 10.

²³ *Isto.* str. 11.

²⁴ *Isto.* str. 11.

²⁵ *Isto.* str. 45.

uzdizanja. Time manifest za međuratno razdoblje predstavlja sintezu katoličkog nacionalizma: naglašava „pobjedu Kraljevstva Božjeg“ u svijetu (putem moralnog preporoda), ali i gradnju ljudske društvene zajednice oko tog idealnog Kraljevstva (što autor smatra suštinom orlovskog poslanja).

4.3. Uloga Crkve i katolički radikalizam

Protulipčevi su stavovi snažno protkani katoličkim načelima. On Crkvu vidi kao odlučnog čuvara tradicije i moralnih temelja. Ona ima nadnaravno podrijetlo i trajnu ulogu u životu vjernika: „Pa ipak je za katolika dogma: da je Krist osnovao Crkvu i postavio trajno učiteljstvo. Da se preko svećenstva provodi trajno vršenje Kristova poslanstva na zemlji“.²⁶ Dodaje da mnogi hrvatski katolici to ne razumiju, čime naglašava potrebu za produbljenjem religioznog senzibiliteta i identiteta. Istodobno, daje priznanje revolucionarnom, radikalnom karakteru orlovskog pokreta unutar šire Katoličke akcije. Prema njegovu sudu, naziv manifest anticipirao esenciju programa: „Kad spomeneš Orla, ne treba tumačiti njegov program. Orao je sam u sebi gotov program katoličkog radikalizma.“²⁷ Drugim riječima, pripadnici Hrvatskog orlovskog saveza svoju su svaku aktivnost i način rada uskladili s načelima ekstremno predanog katoličanstva.

U skladu s time, Protulipac poziva na strateško širenje katoličkih organizacija. Citira praktično pravilo: „Iskustvo svih naroda nas uči, da diobu duhova, koju Crkva vodi i želi, treba napose provoditi s pomoću katoličkih organizacija.“²⁸ Dakle, naglašava da Crkva kao duhovno vodstvo mora imati snažne društvene strukture (kao što je orlovstvo) da bi uvezala narod oko zajedničkog morala. U tom kontekstu orlovstvo je upravo to posvećeno sjecište Crkve i zajednice. Autor ističe: „Orlovstvo je pozvano da tu izvrši najveće poslanstvo. U orlovskim se društvima uzgaja prava ljubav prema Crkvi.“²⁹ Time pokazuje da je njegova vizija nacija ustrojena oko Crkve i da će posvećeni katolički ideali biti potpora odmicanja od kaosa. Ukratko, u Protulipčevoj koncepciji Crkva je majka naroda, a orlovi su njezin radikalni dio, usmjeravajući društvo ka “svečanoj zadaći” vjerske obnove.

---

²⁶ Isto. 24.

²⁷ Isto. 20.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto. 25.

4.4. Vjera i crkvene vrijednosti

U središtu Protulipčevih misli je vjera. Manifest naglašava da je orlovstvo pokret katoličke mladeži u kojem je život jedinstveno prožet kršćanskim načelima. To pokazuje već i sam pokretački moto koji je predložio Ivan Merz: „Žrtva – Euharistija – Apostolat“.³⁰ Tim geslom orlovstvo naglašava važnost žrtve i ljubavi prema euharistiji (presvetom oltarskom sakramentu) kao temeljne vrijednote, te apostolskog poslanja – trajne misije vjere u društvu. Protulipac ističe da je glavna zadaća orlovstva “odgoj vjerne katoličke omladine” i širenje vjerskih zvanja.³¹ Npr.: „treba narod spasavati... jer to je naša kršćanska dužnost“ – time se objašnjava motivacija društvenog angažmana.³² Orlovstvo, prema Protulipcu, želi stvoriti novi narod Božji, narod povezan kršćanskom ljubavlju: „Stvarati novi rod, koji će biti dorastao prilikama... živ i raditi po Božjim zapovijedima i priprema puteve Gospodnje“ (visoki ideal kojem treba težiti).³³ Ovim se ističe sinteza nacionalnog i vjerskog – orlovstvo teži katoličkoj obnovi hrvatskog društva, teške trenutke shvaća kao ispit vjere i prigodu za duhovno preporod.

4.5. Protulipac o omladini, organizaciji i odgojnim ciljevima

Protulipac vidi orlovstvo kao strogo uređen pokret s jasno određenim ciljevima i metodom. Naglašava da „Orlovstvo ima svoj Poslovník“ – svaki član („Orao“) zna svoje mjesto, prava i dužnosti. Kaže: „Orlovstvo je organizacija koja točno zna što hoće. Da dođe do toga cilja, odredilo je točan put... Samo onda, ako svi budemo išli istim putem, doći ćemo istom cilju“. U praksi to znači disciplinu i red: „Svaki Orao – držeći se Poslovníka – zna točno svoj položaj... Praktična posljedica toga je da u organizaciji vlada red i disciplina“.³⁴ Drugim riječima, orlovstvo je sustavan program: članovi se već od mladih dana odgajaju u skladu s utvrđenim pravilima, pa se polako „izgrađuje nova naraštajna armada“ od odanih pojedinaca. Protulipac tako vidi prednost orlovstva nad drugim udrugama: tek strogo organizirani rad omogućuje promjenu u narodu. On hvali iskustva češkog i slovenskog orlovstva, navodeći da su ti pokreti uvođenjem organizirane gimnastike i tjelesnoga odgoja uspjeli unijeti u mlade „smisao za jak organizirani život, disciplinu i red“ kojeg im društvo inače ne pruža.³⁵

---

³⁰ „HRVATSKO ORLOVSTVO – Uvod u Knjigu Dr. Ivana Protulipca – Blaženi Ivan Merz“. Ivanmerz.hr.

³¹ Doprinositelji projektima Wikimedije, „Hrvatski orlovski savez“.

³² Protulipac, *Hrvatsko Orlovstvo*, 32.

³³ *Isto*.

³⁴ *Isto*.

³⁵ *Isto*.

Orlovski odgoj ima četiri glavne dimenzije: duhovni, intelektualni, voljni i tjelesni.³⁶ U skladu s tim, „cilj prosvjetnog rada orlovstva je obrazovati člana na načelima života datih kršćanskim pogledom na sav život; dati mu opću izobrazbu prosvijećenog suvremenog člana ljudske zajednice“.³⁷ Drugim riječima, orlovska škola životnih vrjednota nastoji izgraditi u mladima ispravan karakter i znanje, tako da ih pripremi za odgovorno sudjelovanje u društvu, u skladu s kršćanskim naukom. Uz to, fizički odgoj („gimnastika“) osigurava tjelesnu spremnost – Protulipac smatra da se duh i tijelo moraju razvijati zajedno: „Uzgoj uma bez uzgoja srca, volje i karaktera je kao najveća lokomotiva pusta bez tračnica“³⁸

Protulipcu su mladi ključ za promjenu društva, pa im stoga pripada posebna dužnost. On pripadnike hrvatskog orlovstva izričito upućuje da usvoje posebnu odgojnu odgovornost: „Disciplina i smisao za strogu organizaciju, za zajednički život, za društvo i zajednicu mora da prožme srca omladine: preko omladine ući će taj duh u čitav narod“.³⁹ Ovaj citat sažima osnovno načelo – odgojem mladih u čvrstoj disciplini i organizaciji širiti duh zajedništva i vjerničkog napora. Omladina mora nositi nauk Poslovnika orlovstva⁴⁰, stvarati „omladinsku armadu“ i postupno graditi moralni kapital nacije.

Uz to, Protulipac podsjeća da je hrvatsko orlovstvo naraslo na temeljima ranijih pokreta. Veliku ulogu pripisuje dr. Matiji Ivanišu Kreku⁴¹, kojem priznaje da je „onaj, koji je sjeme orlovstva bacio na naše tlo“ i „dao orlovstvu značaj narodne omladinske organizacije“.⁴² Time autor veže svoje ideje na postojeću tradiciju hrvatske katoličke omladinske akcije. U manifestu je jasno: orlovi nisu izvorna elitistička skupina, već alat Naroda i Crkve za duhovnu invaziju društva. Organizirano udruživanje mladih uz odanost Crkvi i državi ono je što je Protulipac smatrao potrebnim za buđenje i osnaživanje nacije iz mladenačke perspektive.

---

³⁶ Doprinositelji projektima Wikimedije, „Hrvatski orlovski savez“.

³⁷ Protulipac, *Hrvatsko Orlovstvo*, 36.

³⁸ *Isto*.

³⁹ *Isto*. 10.

⁴⁰ Poslovník orlovstva naziv je službenog Statuta Hrvatskoga orlovskog saveza. Donesen je na Prvom saboru Orlovskog saveza u travnju 1926. godine, te definira unutarnju organizacijsku strukturu društava, pravila članstva, odgojno-pedagoške ciljeve i disciplinske mjere. Poslovník je služio kao temeljni dokument za rad i širenje pokreta, te je redovito nadopunjavan i tiskao se u katalozima Saveza tijekom kasnih 1920-ih.

⁴¹ Dr. Matija Ivaniš Krek – svećenik i profesor pastoralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu te jedan od idejnih utemeljitelja hrvatskoga Orlovskog pokreta. Inspiriran češkim Orlovstvom, već 1923. inicirao je osnivanje prvih orlovskih društava (npr. „Domagoj“), čime je „bacio sjeme orlovstva“ na hrvatsko tlo i dao mu organizacijsku te pedagošku strukturu.

⁴² *Isto*. 11.

4.5. Citati iz manifesta i tumačenje

Protulipčev manifest *Hrvatsko orlovstvo* i studije o katoličkoj omladini u međuratnoj Europi. Citati su iz Protulipčeva manifesta (u izvorniku) i ilustriraju njegove temeljne stavove.

- „Nas ubija alkoholizam, neznanje, neodgovornost i nestavina... Moderna 'kultura' koja ne traži ni poznavanje pisma, pa ipak je 'kultura'. Gospodarsko osiromašenje je obilježje naših vremena... Pa ipak treba narod spasavati i spasiti, jer to je naša kršćanska dužnost.“ – Ovaj odlomak opisuje Protulipčevu dijagnozu: hrvatsko društvo je razoreno materijalno i duhovno. Pijanstvo, neznanje i rasulo obitelji razaraju narod, a površna „kultura“ ne otvara ljudima oči niti poučava bazičnim znanjima. Međutim, to stanje poziva na hrabri zahvat – kršćansku obnovu nacije. Orlovstvo je, prema Protulipcu, oruđe spašavanja: zato je spas cijelog naroda proglašeno „našom kršćanskom dužnošću“.⁴³
- „Orlovstvo ima svoj Poslovník!... Orlovstvo je organizacija koja točno zna što hoće... Samo onda, ako svi budemo išli istim putem, doći ćemo istom cilju i nećemo se razići kao razna djeca. Orlovstvo je jedina organizacija koja je posve uredila svoj rad, svoje unutarnje uređenje.“ – Ovdje autor naglašava sustavnost i disciplinu orlovske organizacije. Poslovník (statut) služi kao pedagoška metoda: svi članovi idu jedinstvenim putem. Time se izbjegava „rastrganost kao rakova djeca“, a postiže jedinstven cilj.⁴⁴ „Svaki član – Orao, držeći se Poslovníka – zna točno svoj položaj... Praktična posljedica je da u organizaciji vlada red i disciplina“.⁴⁵ Interpretiramo: Protulipac vidi kaos i neslogu u drugim udrugama te smatra da samo čvrsta organizacija i međusobno pouzdanje mogu izgraditi snažnu mladež. Orlovstvo gradi „omladinsku armadu“ čvrste volje i organiziranosti, što potkrepljuje primjerima uspjeha češkog i slovenskog orlovstva.
- „Novi rod, odgojen u Orlovstvu, znat će dobro shvatiti i voditi zadrugarstvo, urediti sela i općine, stvoriti slične kulturne i gospodarske organizacije... Ovakav narod, narod Božji, mora da nam lebdi pred očima. Takav narod nije u životu, on je visoki ideal... Za takvim narodom valja težiti.“⁴⁶ – Ovdje se zamišlja buduća naraštaj: mladi iz orlovstva (»novi rod«) znaju graditi zadrugarstvo (zajedničko gospodarenje), organizirati sela i škole, pokretati kulturne i gospodarske inicijative. Taj idealni narod

---

⁴³ Isto. 12.

⁴⁴ Isto. 11.

⁴⁵ Isto. 32.

⁴⁶ Isto. 11.

dobrohotan je i vjerski uvjeren – „narod Božji“ – kojemu ostali trebaju težiti. Protulipac poručuje da orlovstvo ne spašava samo sadašnje naraštaje već uči mlade pravednosti i služenju, te ih pripravlja za budućnost. U konačnici, manifest cilja na predaju nasljeđa novim generacijama: orlovstvo je usmjereno prema zaštiti sadašnjice i izgradnji budućnosti kroz vjersko-patriotski odgoj.

4.6. Kulturno i prosvjetno djelovanje

Uz tjelesni i duhovni odgoj, Protulipac poseban naglasak stavlja na kulturno-prosvjetni rad unutar orlovstva. Ističe da „umna naobrazba je golemo područje orlovskog djelovanja“.⁴⁷ Drugim riječima, odgajateljski zadatak orlovstva obuhvaća prvenstveno školovanje i kulturno obrazovanje mladih. Kao temelj tog djelovanja navodi Poslovnik orlovstva: „Naobrazba po načelima zlatne knjige Poslovnika spada u prve zadatke orlovskog prosvjetnog rada“.⁴⁸ Ovdje se jasno vidi težnja da se moralno-nacionalna obnova ostvaruje kroz sustavnu duhovno-nacionalnu pouku (tj. prosvjetu) mladih. Autor sugerira da knjige, vjerski listovi i škole koji slijede „zlatna načela“ Poslovnika oblikuju karakteri suboraca, time rasprostrući katoličku kulturu.

Unutar kulturnog djelovanja Protulipac implicitno odbacuje samo vanjsku tjelesnu „kulturu“, tj. gimnastiku kao cilj sam za sebe (što ocrtava u kritici modernih sportova na drugim mjestima), te zagovara autentičnu etičku i duhovnu kulturu. Iako manifest sadrži više odgojno-prosvjetnih uputa, iz navedenih citata vidljivo je da autor smatra knjišku i idejnu pouku jednako važnom. Kulturno-prosvjetni rad treba biti usmjeren širenju katoličkih vrijednota u narodu; stoga orlovstvo kombinira crkveno poučavanje s društvenom edukacijom. Tako Protulipac vidi Orlovsko angažiranje ne samo kao tjelesno-političko, nego i kao sustav moralno-prosvjetne akcije za «uzdizanje znanja» među pripadnicima pokreta.

4.7. Usporedba s drugim pokretima

Protulipčeve ideje najjasnije se povezuju s orlovskim pokretima drugih slavenskih zemalja, ali i svekolike katoličke omladine. Naime, orlovstvo u Hrvatskoj nastavlja tradiciju češkoga i slovenskoga „Orela“ (hrv. „Orao“) – katoličke sportske i odgojne organizacije koja je nastala krajem 19. st. kao protu-odgovor liberalnom Sokolu.⁴⁹ Kao i u Čehoslovačkoj, i tu je cilj bio sačuvati katoličke vrijednote u omladini i stvoriti duhovno-jedinstvenu slavensku

---

⁴⁷ Isto. 56.

⁴⁸ Isto. 57.

⁴⁹ „HRVATSKO ORLOVSTVO – Uvod u Knjigu Dr. Ivana Protulipca – Blaženi Ivan Merz“ *Ivanmerz.hr*.

zajednicu. Saša Ceraj navodi da su Orel/Orao pokreti težili zajedništvu slavenskih katolika i uzdizanju nacije („kreatora europske kulture“), uz neutralnost u dnevnoj politici i naglasak na cjelovit razvoj osobe.⁵⁰ Slično Protulipcu, i njihovi vođe (poput Antuna Krek ili Ivana Merza) zagovarali su uvođenje modernog tjelesnog odgoja u odgoj i strogu organizaciju po uzoru na papinske upute (npr. encikliku *Ubi arcano*).

Nasuprot tome, Jugoslavenski Sokol – tada najveći omladinski savez – bio je sekularno-liberalno usmjeren i naglašavao je jugoslavenstvo. Protulipac izričito razlikuje Orlovstvo od sokolskog duha: „Hrvatski katolički orao je idejno i politički sasvim suprotno orijentiran od Jugoslavenskog sokola“.⁵¹ Dakle, Orlovstvo se smatralo katoličkom protutežom sokolstvu, usmjerenom čuvanju crkve i domovine.

Slično tome, iz redova katoličkih nacionalista u drugim zemljama javljali su se slični. Na primjer, u Slovačkoj je djelovala bojovna katolička omladina *Rodobrana* (1923–1929), klerikalno-nacionalistička organizacija kojoj su, kao i Protulipcu, bili važni mit o „krvnoj“ pripadnosti nacije i poistovjećivanju sa vjeroispoviješću.⁵²⁵³ Iako Protulipac nije prihvaćao otvorenu politizaciju i militarizaciju kao oni (Rodobrani će čak biti kasnije prozvani „prvim fašističkim pokretom“ u Slovačkoj⁵⁴), oba su pokreta dijelila stav da su kršćanstvo i narod duboko isprepleteni. U Hrvatskoj se, nakon zabrane Orlovstva (1929), paralelno razvijao novi Katolički pokret omladine – križari – koji je nastavio promicanje istih ideala unutar Katoličke Crkve.

Ukupno gledano, Protulipčevo *Hrvatsko orlovstvo* usklađivalo je nacionalne i vjerske elemente slične onima u drugim centralnoeuropskim katoličkim omladinskim savezima: vodilo se idejom katoličke obnove naroda, organiziranošću i vjerskom odgoju mladih (u duhu Orlovstva u Čehoslovačkoj).⁵⁵ Istodobno, za razliku od nekih susjeda, Protulipčeve formulacije

---

⁵⁰ Saša Ceraj. "Comparative Analysis of the Historical Circumstances Surrounding the Emergence and Activities of the Czechoslovak, Slovenian and Croatian Orel/Orao Movements" *Review of Croatian History* 9, (2013., 1, 77.). <https://hrcak.srce.hr/file/204349> (pristupljeno 23. svibnja 2025.).

⁵¹ Doprinositelji projektima Wikimedije, „Hrvatski orlovski savez“.

⁵² U slučaju slovačkih Rodobrana (1923–1929), riječ je o paramilitarnom krilu Slovenske narodne stranke koje je u svojem programu isticalo „obranu“ katoličkih i nacionalnih vrijednosti kroz polu-vojne formacije i rituale. Temeljne organizacijske i vodstvene uloge, uključujući osnivača Vojtecha Tuku i ideologa Alexandera Macha, obnašali su laici i politički aktivisti, a ne zaređeni svećenici. Iako je stranka u čijem su sklopu djelovali imala u svojim vrhovima i klerikalne vođe (npr. Jozefa Tisa), Rodobran je praktički strukturiralo i vodilo laičko vodstvo s jakim idejnim uporištem u katoličkoj tradiciji.

⁵³ Anton Hruboň. "Pioneers of Clerical Fascism? Mythical Language of Revolutionary Political Catholicism in Slovakia and Visions of a 'New Nation'" *Constantine's Letters* 14, (2021.,1, 131–145). <https://www.academia.edu/49986860/> (pristupljeno 24. svibnja 2025.).

⁵⁴ Mark Biondich. "Radical Catholicism and Fascism in Croatia, 1918–1945." *Totalitarian Movements and Political Religions* 8 (2007., 2, 383–399). <https://www.academia.edu/18378712/> . (Pristupljeno 24. svibnja 2025.).

⁵⁵ Ceraj, „Comparative Analysis of the Historical Circumstances...“ 77-79.

ostaju prvenstveno crkveno-humanističke i apolitične, fokusirane na duhovni rast i zajednicu, a ne na ideologizaciju ili bojovni aspekt pokreta.

4.8. Komentar *Manifesta*

Protulipčeve ideje u Hrvatskom orlovstvu slijede karakteristične smjernice katoličkog diskursa u međuratnoj Jugoslaviji, u kojem su nacionalni preporod, vjerska obnova i društvena angažiranost bili neraskidivo povezani. Manifest je duboko ukorijenjen u kršćanskom integralizmu: on ponavlja motive o „duhovnoj borbi“, „jedinstvu katolika“ i važnosti Crkve za sudbinu naroda, slično drugim katoličkim intelektualcima toga doba. Istodobno, izrazito je radikaln u naglasku na organiziranju mladeži kao snazi obnove, što ga približava katoličkom radikalizmu koji je snažno prožimao ideje poput Mahnića ili Kreka.⁵⁶

Svojom argumentacijom, Protulipac pridonosi diskursu o međuratnom *klerikalnom nacionalizmu*, gdje su kulturna i vjerska dimenzija bile prepoznate kao temelj «prave Hrvatske». Njegov manifest tako osvjetljava specifičan pogled na katolički društveni pokret: nužnost discipline, vjere i zajedništva. *Hrvatsko orlovstvo* ilustrira širi trend među biskupima i teolozima toga vremena – odanost Crkvi i kontrapozicija liberalnoj sekularizaciji – ali i uvjetovanje tog poziva konkretnim programima među omladinom. Kao cjeloviti spomenik Protulipčevih stavova, dokument ostaje vrijedan izvor za razumijevanju međuratnih nastojanja hrvatskih katoličkih aktivista da nacionalni preporod ostvare vjersko-edukativnom revolucijom.

5. NEDJELJA

5.1. Euharistijski kongres 1930. – Vjernost Crkvi unatoč progonima

U jeku šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra (1929.–1934.), Katolička Crkva u Jugoslaviji našla se u osjetljivom položaju. Katoličke organizacije, osobito Hrvatski orlovski savez, koji je Protulipac vodio, bile su zabranjene 1929. (pokret će preživjeti preustrojem u legalnu udrugu križara).⁵⁷ Unatoč tomu, Crkva je 1930. uspjela prirediti veliki Nacionalni

---

⁵⁶ Antun Mahnić (1850.–1920.) bio je biskup Krčke biskupije i vodeća figura hrvatskoga katoličkog pokreta na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Inicirao je osnivanje Kanonske konfraterne te je snažno isticao potrebu za integralnim povezivanjem crkvenog i društvenog života.

Dr. Matija Ivaniš Krek (1877.–1965.) svećenik i profesor pastoralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, rani je utemeljitelj Hrvatskoga orlovskog saveza. Prepoznao je vrijednost orlovskog pokreta za katolički odgoj mladih i oblikovao njegove organizacijske i pedagoške temelje.

⁵⁷ Žutić, Nikola, „Diktatura kralja Aleksandra i Rimokatolička crkva 1929-1934. godine“, *Dijalog povjesničara-istoričara*, vol. 2, ur. Hans-Georg Fleck i Igor Graovac (Zagreb: Friedrich-Naumann-Stiftung,

euharistijski kongres u Zagrebu – masovno vjersko okupljanje kao demonstraciju katoličke vjernosti. U listu *Nedjelja* (god. II, br. 23, 1930.), upravo povodom tog kongresa, Protulipac potpisuje se inicijalima “Dr. I. P.”, piše nadahnut uvodnik. Tekst najavljuje “dane naše skupne molitve” i veličanstveno klanjanje Euharistijskom Spasitelju, čime hrvatski katolički puk javno ispovijeda vjernost Bogu. Protulipac podsjeća na dugu povijest te vjernosti i na cijenu koja je za vjeru plaćana. “Nije nas mimoišla ni bol, borba i žrtva za vjeru Njegovu, jer bi u tom pogledu narod i žrtvovao sve”, ističe, aludirajući i na svježa iskušenja pod diktaturom. U članku se jasno postavlja na stranu Katoličke Crkve i Pape: “Mi smo na onoj strani, gdje su Krist, Rimokatolička Crkva i Namjesnik Njegov na zemlji”, poručuje, izrazivši time lojalnost Vatikanu unatoč neprijateljskoj klimi režima.⁵⁸ Takav stav potpuno je u skladu s njegovim ranijim orlovskim idealima – i u časopisu *Orlovska straža* 1920-ih naglašavao je da su hrvatski katolici spremni trpjeti i boriti se, ali ostati neslomivi u vjeri. Dapače, i nakon zabrane Orlovstva 1929., nastavlja bodriti vjernike na ustrajnost i “ofenzivu” duhom. Upravo takav ton nade i prkosa prožima i njegov osvrt na euharistijski kongres: zaključno poziva narod da ne dopusti da ova duhovna obnova ostane samo prolazni zanos, već da se “ta radost razlije po cijelom našem životu” – privatnom i javnom.⁵⁹ Euharistijski kongres treba ističe, otvoriti “novi život u vjeri i ljubavi za Krista, povezan s Crkvom”, uvjeren da će iz takve združenosti vjere i narodnog života proizići blagostanje i spasenje naroda. Na tragu orlovske misli o jedinstvu vjere i narodnog dobra zaključuje da jedino vjerni Kristu i povezani s Crkvom možemo zadobiti i vremensku sreću i vječno spasenje. Tako u službenom vjerskom tisku 1930. Protulipac učvršćuje svoj intelektualni profil: kao laički vođa odan Crkvi, koji nacionalni preporod vidi isključivo na temeljima katoličke vjere, nasuprot bezbožnim trendovima vremena.⁶⁰

2000),

510.,

<https://web.archive.org/web/20131019134318/http://www.cpi.hr/download/links/hr/7947.pdf>.

(Pristupljeno 10. srpnja 2025.)

⁵⁸ Ivan Protulipac, „Euharistijski kongres 1930. – „Vjernost Crkvi unatoč progonima“, *Nedjelja* 2., br. 23. (Zagreb, 1930):1.

⁵⁹ *Isto*.

⁶⁰ *Isto*.

5.2. Protulipac protiv masonerije: "Akcije naše framazunerije" (1931.)

Nedjelji od 12. travnja 1931. (god. III, br. 15) Protulipac potpisan inicijalima "ip" objavljuje oštar polemički članak protiv slobodnozidarske (masonske) akcije u tadašnjoj Jugoslaviji. Politička situacija još je pod utjecajem diktature, a Katolička Crkva i njezini ljudi često su na meti režimskih liberalnih krugova i slobodnih zidara. Protulipac u članku razotkriva tajni masonski kongres održan u Osijeku – primjećuje sarkastično da su se "lica i rasprave osječkog zborovanja slobodnih zidara" vješto sakrili od javnosti, pa čak inače radoznali dnevni listovi ovaj put kao da su nezainteresirani (ironizira da im je valjda važniji izvještaj s "skupštine društva za zaštitu ptica pjevice" nego masonski skup).⁶¹ Time autor aludira da je tisak pod utjecajem masonerije. Potom otvoreno kaže da sadržaj tih masonskih rasprava za katolike nije nikakva misterija – poznato je, piše, koji problemi muče naše slobodne zidare i kakve su zaključke vjerojatno donijeli. Pozivajući se i na istupe samih masonskih vođa, on rezimira program domaće masonerije. Ključne točke su: stvaranje jedinstvene nacionalne ideologije i slabljenje utjecaja Crkve. Masoni, prema Protulipcu, žele oblikovati novu duhovnu osnovu države na ruševinama tradicionalnih vjera: smatraju da "naše tri religije" (katolička, pravoslavna i islamska) dijele narod, pa ih s prezirom nazivaju povijesno nametnutima.⁶² Jedna od njih – aludira na islam – bila je, kako piše, "nametnuta ognjem i mačem" od tuđinskih osvajača, dok druge dvije također drže zaprekama nacionalnom jedinstvu.⁶³ Stoga, piše, masonerija zagovara potpunu sekularizaciju odgoja i društva te podvrgavanje vjerskih zajednica interesu države. Vrhunac tog plana opisuje izravno njihovim riječima: treba "nemilosrdno ukinuti i oboriti sve što tome [jedinstvu] leži na putu" – dakle ukloniti svaku "zapreku", prije svega utjecaj Katoličke Crkve.⁶⁵ Protulipac ovdje jasno prepoznaje masonsko neprijateljstvo prema Crkvi i kršćanskom svjetonazoru: zaključuje da su "ciljevi slobodnog zidarstva odviše očiti" te da iz tih riječi sve postaje jasno.⁶⁶ Ton članka izuzetno je polemičan: Protulipac posprdno naziva masonsku retoriku "čovjekoljubivom" i proziva dvoličnost masona koji se nominalno zalažu za toleranciju i "slobodu savjesti", a istodobno rade na

---

⁶¹ Ivan Protulipac. "Akcije naše framazunerije" *Nedjelja* 3., (12. travnja 1931., 15., 1.)

⁶² *Isto.* 1.

⁶³ *Isto.* 2.

⁶⁴ Karlo Grimm. "Na vjekovnoj raskrsnici" *Obnovljeni Život* 12., (23. siječnja 1931., 1., 3.): „Ne treba zaboraviti, da mi sad izgrađujemo državu i naciju. . . . treba . . . pri tome nemilosrdno ukinuti i oboriti sve što tome vrhovnom interesu države leži na putu. — Naše tri religije nisu plod nekog unutarnjeg osvedočenja (opaska pisca: to za članove lože vrlo rado vjerujemo!). Jedna nam je nametnuta ognjem i mačem. To je religija osvajača s kojim nemamo ništa zajedničkog. Izbor između druge dve potekao je iz političkog oportuniteta.“ <https://hrcaj.srce.hr/60518> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

⁶⁵ Protulipac, „Akcije naše framazunerije“ . 2.

⁶⁶ *Isto.* 2.

gušenju vjerskih sloboda. Takav beskompromisan stav protiv liberalizma i masonerije potpuno je u skladu s Protulipčevim ranijim angažmanom u orlovskom pokretu. Još od 1920-ih on je u katoličkom tisku upozoravao da se Crkva i narod nalaze na udaru bezbožnih ideologija i "brutalnih napadaja masonerije, napose preko tiska".⁶⁷ U članku "Akcije naše framazunerije" ta se tema proganjanja Crkve od masonerijsko-liberalnih moćnika obrađuje izravno i žestoko. Protulipac svojim prepoznatljivim stilom – spajajući faktografske detalje (poput lokacije i zaključaka masonskog skupa) s podrugljivim komentarima – upozorava čitatelje na pogubnost masonstva.⁶⁸ Time se profilira kao vatreni antimodernist: intelektualac koji brani tradicionalnu vjeru i narodnu čast od tajnih protukršćanskih urota. Njegova retorika ovdje je borbena i alarmantna, no u pozadini stoji isti onaj ideal iz orlovskih dana: otpor svakoj ideologiji koja ugrožava dušu naroda.

5.3. Pozdrav novom nadbiskupu: javni nastup 1934.

U *Nedjelji* broj 27 iz 1934. (godina VI) naići ćemo na *izvještaj* – dakle, ne autorski članak, nego novinsku reportažu – s jednog velikog crkvenog događaja u Zagrebu. Riječ je o imenovanju novog zagrebačkog nadbiskupa koadjutora – dr. Alojzija Stepinca (tada mladi pomoćnik i nasljednik nadbiskupa Antuna Bauera). U jesen 1934. organiziran je veličanstveni doček za nadbiskupa-koadjutora: na ulicama grada okupile su se tisuće vjernika, s bakljadama, glazbom i ovacijama, što je *Nedjelja* podrobno opisala. U tom slavlju važnu je ulogu imao dr. Ivan Protulipac – sada već prepoznat kao vođa katoličkih laičkih organizacija (orlova i križara). On je dobio čast uputiti službeni pozdrav u ime mladoga laikata novome pastiru. U spomenutom izvještaju *Nedjelje* citiran je znatan dio govora njegova s balkona Nadbiskupskog dvora. Taj javni nastup vrlo je rječit dokument Protulipčevih ideala i njegovog odnosa prema Crkvi.

Protulipac je najprije izrazio zahvalnost papi Piju XI. što je imenovao upravo Stepinca, "lice koje je moglo okupiti ove goleme mase naroda", za budućeg nadbiskupa Zagreba.⁶⁹ Zatim je zahvalio i dotadašnjem metropolitu, nadbiskupu Antunu Baueru, istaknuvši njegove zasluge u odgoju dostojnog nasljednika. Time je naglasio kontinuitet Crkve: novi će pastir nastaviti djelo prethodnika. Vrhunac Protulipčeva govora bila je posveta i obećanje vjernosti novome nadbiskupu u ime cijelog naroda, a napose katoličke mladeži. Obrativši se izravno Stepincu, Protulipac je biranim riječima povezo vjersku obnovu s nacionalnim preporodom.

---

⁶⁷ Mijo Ivurek. "Ivan Protulipac – Prvi Ubijeni Hrvatski Emigrant Od Strane Udbe". *Hrvatskifokus.hr.*, (21. siječnja. 2021.) <https://www.hrvatski-fokus.hr/2021/01/28971/> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

⁶⁸ Protulipac, „Akcije naše framazunerije“. 2.

⁶⁹ "Pozdrav dra Protulipca" *Nedjelja* 6., (8. srpnja 1934., 27., 3.) (urednički komentar).

Poručio je da s nadbiskupovim geslom "In te, Domine, speravi" započinje nova era; hrvatski će narod vjerno slijediti svog duhovnog pastira u izgradnji one uljudbe čije je središte kroz vjekove bio zagrebački Kaptol.⁷⁰ Dapače, u ime cjelokupnog laičkog staleža Protulipac je istaknuo posebnu privrženost katoličke mladeži novom biskupu: "Preuzvišeni gospodine, uzdamo se da ćete izgrađivati i dalje ono, što su vaši predašnici učinili... Pod tim vašim geslom nastupa nova era. Za vama će ovaj narod ići, i izgrađivat će onu kulturu, kojoj je kroz vjekove bio središte ovaj nadbiskupski dvor... Vama se, preuzvišeni gospodine, pridružuje naročito omladina. Evo, ovdje su križari, radikalna i borbena omladina, koja vam se stavlja na raspolaganje. Još jednom hvala hrvatskom metropoliti i pozdrav novom nadbiskupu!".⁷¹ Ove riječi, popraćene burnim poklicima mladeži "Živio!", odjeknule su zagrebačkim ulicama. *Nedjelja* bilježi da je val oduševljenja bio tolik da je mladi koadjutor Stepinac jedva došao do riječi – morao je čekati da se povorka smiri kako bi uputio odgovor. Protulipčev pozdrav snažno je naglasio vjersko-jedinstveno raspoloženje hrvatskog naroda: Papa, biskupi, kler i laici povezani su u zajedničkoj misiji. Ujedno je jasno dao do znanja da organizirana katolička mladež (križari) stoji na raspolaganju Crkvi i narodnom vođi. Takav stav nimalo ne iznenađuje u kontekstu Protulipčeva životopisa: on je već desetljeće ranije, kao predvodnik orlovstva, učio katoličku mladež bez pridržanoj odanosti Crkvi i spremnosti da se sve žrtvuje za ideale vjere. Sada, 1934., u osobi Alojzija Stepinca prepoznaje idealnog duhovnog vođu kojemu javno obećava lojalnost i suradnju. Njegov rječnik ("radikalna i borbena omladina", "nova era", "vjerski preporod") odražava istu onu šaroliku viziju koju je gajio još u doba orlovske organizacije – viziju preporoda hrvatskog naroda kroz tijesno sjedinjenje s Katoličkom Crkvom i borbu protiv bezboštva.

5.4. Zaključna poveznica s orlovskim naslijeđem

Opisana tri segmenta – dva autorska napisa u *Nedjelji* 1930.-31. i izvještaj s Protulipčevim govorom 1934. – zajedno oslikavaju intelektualni profil. Protulipca. Bilo da piše publicistički članak ili drži javni govor, Protulipac ostaje dosljedan svojim temeljnim načelima oblikovanim u orlovskom pokretu. U *Orlovskoj straži* 1920-ih zagovarao je neodvojivost vjere i narodnog života, potrebu da se mladež odgoji u katoličkom duhu, te pružao odlučan otpor liberalizmu i tajnim društvima koje je smatrao protivnicima Crkve. Upravo te teme prepoznajemo i u njegovim kasnijim istupima za *Nedjelju*. U tekstu o Euharistijskom kongresu (1930.) vidimo naglasak na povijesnoj vjernosti hrvatskog naroda Crkvi usprkos progonima –

---

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

što je bila i središnja misao orlovstva, koje je 1929. samo postalo žrtva progona. U polemici protiv masonstva (1931.) prepoznajemo Protulipčevu staru borbu protiv “poganskog” liberalizma i sekularizma, koju je vodio još s Ivanom Merzom u orlovskim redovima. Njegov stil – spoj činjenica i gorljive retorike – stvara osjećaj hitnosti u obrani vjere. Napokon, u govoru novom nadbiskupu (1934.) nazire se ostvarenje onoga za što se zauzimao: ujedinjena fronta crkvene hijerarhije i laičkog vjerničkog pokreta, s ciljem vjerske i moralne obnove naroda. Protulipac se tu pojavljuje kao veza između biskupa i omladine, utjelovljujući ideal angažiranog laika kakvog je odgojilo orlovstvo.

Prva dva teksta nose njegov osobni autorski pečat (s potpisom “Dr. I. P.”), a novinar iz *Nedjelje* prenio je treći, no sadržajno se nadopunjuju. Oni prikazuju Protulipca kao nepokolebljivog političkog antitotalitarca (bio to režimski teror, masonska zavjera ili komunizam koji će ga kasnije ubiti), te istodobno kao vizionara koji vjeruje u Katoličku akciju i duhovnu mobilizaciju naroda. U svim tim obraćanjima, njegov je svjetonazor konzistentan: jedino u čvrstoj vezi s Katoličkom Crkvom, uz spremnost na žrtvu i borbu protiv nevjere, hrvatski narod može prebroditi iskušenja i doživjeti svoj istinski preporod.

6. ORLOVSKA STRAŽA

6.1. Na orlovskoj straži

U članku “*Na orlovskoj straži*” Protulipac se obraća članstvu HOS i svekolikoj katoličkoj mladeži s pozivom na duhovnu budnost i nepokolebljivu odanost idealima pokreta. Središnja metafora teksta sugerira da se orlovi (članovi orlovstva) nalaze na simboličkoj stražarskoj dužnosti – oni su stražari vjere i morala, bdijući pred opasnostima koje prijete katoličkom svjetonazoru mladeži i društva.⁷² Autor naglašava nekoliko ključnih sadržajnih točaka:

- Vigilancija (budnost) pred duhovnim i društvenim opasnostima: Protulipac upozorava na razne prijetnje katoličkim vrijednostima u društvu te poziva mlade katolike da budu na oprezu. Iako članak izravno ne citira protivnike, iz konteksta vremena možemo pretpostaviti da cilja na ideologije i pojave poput rastućeg liberalizma, sekularizma, pa i socijalizma/komunizma, koje doživljava kao “neprijatelje Crkve”. Doista, u to vrijeme Crkva je smatrala da se “neprijatelji Crkve združuju protiv Boga i poretka”, pa se i katolici moraju udruženo boriti za Krista i njegova načela.⁷³ Protulipac slijedi tu liniju misli, potičući Orlove da prepoznaju zlo u okruženju i aktivno mu se odupru

---

⁷² Ivan Protulipac. “Na orlovskoj straži” *Orlovska straža*, 4., (5. rujna 1926., 3., 2.).

⁷³ “Orlovstvo avangarda hrvatske Katoličke Akcije” *Ivanmerz.hr*, (2025.), <https://ivanmerz.hr/11802-2/> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

kroz moralnu čvrstoću. Poruka je da orlovi stoje “na braniku” vjere – kao što straža na kuli motri na opasnost i alarmira zajednicu, tako i katolička mladež mora prva uočiti i odbiti duhovne pogibelji.

- Odanost idealima i programu orlovstva: Autor podsjeća čitatelje na temeljne ideale pokreta – vjeru, čistoću, žrtvu, apostolat i disciplinu. Premda tekst nije dostupan u cijelosti, možemo pretpostaviti da Protulipac reaffirmira geslo orlovstva: “Euharistija, Apostolat i Žrtva” – tri stupa duhovnosti koje su hrvatski biskupi isticali kao “divno i genijalno geslo” HOS-a.⁷⁴ U sadržaju članka vjerojatno se ističe da orlovi trebaju redovito pristupati sakramentima (osobito Euharistiji), živjeti kreposno (spremni na žrtvu) i djelovati apostolski u svojoj okolini. Svojim ponašanjem oni trebaju biti primjer vršnjacima – “svjetlo svijeta” u malom, što se uklapa u orlovsku pedagogiju cjelovitog odgoja (tijelo, duh i karakter). Protulipac vjerojatno podsjeća da su orlovi “vojska Kristova” na zemlji, pozvana da obnovi društvo po kršćanskim načelima.
- Povjerenje u vodstvo Crkve i hijerarhiju: sadržajno, članak naglašava i lojalnost Crkvi te poslušnost pastirima (biskupima i svećenicima-duhovnicima u pokretu). Ta tema provlači se kroz sve orlovske dokumente toga doba: biskupi su smatrali orlovstvo “avangardom Katoličke Akcije” i blagoslivljali njegov rad.⁷⁵ Stoga je i Protulipac u članku vjerojatno istaknuo da orlovska misija ima crkveni mandat i da svaka akcija Orlova mora biti u skladu s direktivama Crkve. Fraza poput “Oslonjeni na Petrovu pećinu” možda se izriječom spominje ili je duhom prisutna – aludirajući na papinstvo kao čvrstu stijenu na kojoj je pokret sazdan.⁷⁶ Poruka sadržaja jest da je put Orlovstva siguran jedino ako ostane na putu Crkve, što ujedno anticipira teze iz drugog Protulipčeva teksta “Naš put je određen i siguran” nekoliko mjeseci kasnije.
- Poziv na ustrajnost i hrabrost: U duhu motivacijskih članaka, “Na orlovskoj straži” sadrži i apel orlovima da ustraju unatoč poteškoćama. Moguće je da autor spominje uspjehe pokreta do tada ili se osvrće na aktualne izazove s porukom da nema mjesta malodušju. orlovi se moraju osjećati pozvanima i izabranima za plemenitu zadaću. U skladu s tim, Protulipac se koristi retoričkim pitanjima i usklikima tipa: “Hoćemo li posustati? Ne! Stojimo čvrsto na straži, vjerni Bogu, Crkvi i domovini!” – Takve parole su česte u orlovskim tekstovima radi podizanja morala. Ova točka sadržaja prelazi u emocionalnu notu: članak nastoji pobuditi ponos i svijest poslanja kod čitatelja,

---

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

podsjecajući ih da su dio nečeg velikog (pokreta koji "će preporoditi našu domovinu u Kristu").⁷⁷

Sažeto, sadržaj "Na orlovskoj straži" nosi jasnu pouku: hrvatska katolička mladež mora biti budna i na visini zadatka – čuvati vjeru i moral u nemirnim vremenima, slijediti crkvene smjernice i s pouzdanjem kročiti putem koji im je zacrtan. Ta osnovna poruka prenosi se kroz motive duhovne borbenosti te vjernosti i žrtve.

U analitičkom smislu, tekst operira unutar koordinatnog sustava katoličkog integralizma i nacionalnog preporoda, pozicionirajući orlovstvo ne tek kao jedno među brojnim društvenim pokretima, već kao strukturiranu teleološku formaciju čija je zadaća „preustroj naroda“ iznutra, duhovno, moralno i kulturno. Pritom se crkveni autoritet – implicitno i eksplicitno – uzima kao aksiomska konstanta. Referentnost na papinsku doktrinu, kao i na Katoličku akciju, nije samo normativno-moralna legitimacija, već i diskurzivni mehanizam eliminacije konkurentskih modela društvene organizacije – osobito onih liberalnog, sekularnog i socijalističkog predznaka. U tom se smislu tekst uklapa u širi povijesni trenutak sukoba između tradicionalnih i modernizacijskih vektora, gdje se katolički pokreti bore za hegemonijsku poziciju nad dušama mase, osobito mladeži.

Središnji narativni topos članka jest figura straže, čime se aktivira tropologija čuvanja, budnosti, opasnosti i odgovornosti. Orlovski član, kako ga Protulipac konstruira, nije pasivni recipijent crkvenog nauka, već aktivni sudionik borbe, gotovo milicijski raspoređen na duhovnim granicama naroda. Ova militarizirana metaforika, koja se pojavljuje i u drugim tekstovima iz korpusa Orlovske straže, upućuje na transfer borbene semantike iz sfere nacionalnog suverenizma u područje duhovnog i moralnog integriteta. Straža, u tom kontekstu, postaje funkcionalni sinonim za misionarski rad, prosvjetiteljski trud i disciplinirani život. Nema tu mjesta za ambivalentnost – biti na straži znači živjeti „po načelima“, s punom sviješću o poziciji u povijesnom trenutku i moralnoj hijerarhiji.⁷⁸

Interpelacija čitatelja u ovom tekstu operira dvojako: s jedne strane mobilizira se osjećaj časti i pripadnosti („stojiš na straži čitavog naroda“), dok se s druge strane implicira eshatološki horizont („vrijeme je teško, odgovornost golema“), koji se oslanja na judeokršćanski koncept borbe između dobra i zla. Identitet Orla nije samo društveni konstrukt – on je moralna pozicija, ontološki status i duhovna misija.⁷⁹ Taj asketsko-aktivistički ideal, jasno vidljiv i u radovima

---

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Protulipac, "Na orlovskoj straži" 2.

⁷⁹ Isto.

Ivana Merza, nalazi svoj logični izraz u geslu pokreta: Žrtva – Euharistija – Apostolat. Protulipac ne poziva samo na odgoj, već na preobrazbu kroz odricanje, rad i poslušnost – tri vrijednosti koje se diskurzivno postavljaju kao protuteža modernoj dekadenciji i političkom pragmatizmu.

Iz historiografske perspektive, tekst se može čitati kao mikro dokument šire genealoške matrice katoličkog mobilizacijskog diskursa, koja od kasnog 19. stoljeća doživljava institucionalnu i ideološku kristalizaciju u okrilju pokreta poput Katoličke akcije, Marijine kongregacije i orlovstva. Taj proces uključuje hijerarhizaciju društvenih funkcija, sakralizaciju svakodnevice, te konstantno osnaživanje binarizma „vjerni – protivnici“, čime se ne samo motivira članstvo već i reproducira granica zajednice.⁸⁰ U tom smislu, Protulipčev članak nije samo retorička figura jednog pokreta – on je simptom epohalne borbe za interpretativnu hegemoniju nad modernitetom.

Naposljetku, članku se mora priznati i određena naratološka sofisticiranost: dok se izvana čini kao prosta moralna pouka, on iznutra funkcionira kao sofisticirani aparat za proizvodnju identiteta, strukturiranje memorije i anticipaciju političkog djelovanja. Njegova vrijednost nije samo u sadržaju, već i u načinu na koji strukturira odnos između subjekta i kolektiva, između vjere i djelovanja, između vremena i odgovornosti. U tom smislu, „Na orlovskoj straži“ predstavlja izvor od ključne važnosti za razumijevanje mentaliteta i djelatnog habitusa jednog dijela hrvatske katoličke mladeži u međuratnom razdoblju.

6.2. Sretna zamisao

Tekst „Sretna zamisao“, objavljen 1. listopada 1926. u *Orlovskoj straži*, glasilu Hrvatskog orlovskog saveza, predstavlja paradigmatički primjer političko-teološke artikulacije hrvatskog katoličkog laičkog aktivizma međuratnog razdoblja. Iza njegove površinske retoričke jednostavnosti krije se pažljivo konstruiran diskurzivni sustav čija se svrha sastoji u legitimaciji orlovskog modela društvenog djelovanja unutar širih koordinata Katoličke akcije, uz eksplicitno upisivanje pokreta u okrilje papinske ortodoksije. Tekstualna izvedba operira na razini normativne egzegzeze – autor, Ivo Protulipac, koristi se formom popularno-političkog komentara da bi mobilizirao čitatelja prema određenom tipu društvene akcije, pritom performativno izgrađujući identitet orlovstva ne samo kao omladinskog pokreta, već i kao alternativne društvene paradigme.

---

⁸⁰ Isto.

Središnja teza sadržana je u naslovnoj sintagmi – „sretna zamisao“ – koja nije banalna opservacija, već preneseni iskaz diskurzivne ovdje koju autor izvodi pozivanjem na najvišu instancu crkvenog autoriteta: papu Pija XI. Njegovo priznanje organizacijskoj strukturi orlovstva daje tekstu status kvazi dogmatskog manifesta, čime se ostvaruje dvostruka funkcija – unutar crkvena potvrda i javna apologija. U tekstu se artikulira ideološki konstrukt „opće narodne omladinske organizacije“ koja transcendirira partikularne staleške identitete, stvarajući novu vrstu socijalnog subjekta – „kršćanskog naroda“ – čija se homogenost ne temelji na klasnoj poziciji, već na moralno-religijskoj formaciji.⁸¹

Na toj osnovi izgrađuje se kritička opozicija između orlovskog projekta i postojećeg društvenog poretka. Protulipac rabi retoričke topose društvenog rasapa – klasna nepovjerenja, staleška zatvorenost, politički populizam i intelektualna dekadencija – da bi konstruirao „patološku sadašnjost“ u kojoj djeluje njegova inicijativa. Kritičari usmjeravaju najveći dio svoje analize na inteligenciju, seljaštvo i radništvo, no ne kao društvene kategorije, nego kao nositelje diskurzivne devijacije: inteligenciju zbog elitizma i moralne sterilnosti, seljaštvo zbog instrumentalizacije od strane demagoga, a radništvo zbog partikularne samodovoljnosti. Autor time dekonstruira postojeće društvene narative i nudi orlovsku koncepciju jedinstva – jedinstva ne kao slučajnog suživota, nego kao rezultat planskog odgojno-moralnog rada.⁸²

Središnja metafora tekstualne argumentacije jest ona o gradnji zgrade – alegorija društva koje, ako se temelji na izoliranim klasnim entitetima, neminovno kolabira. Umjesto toga, orlovstvo se konstruira kao „organizam u formaciji“, svojevrsna društvena matrica čije se funkcije realiziraju kroz rad, zajedništvo i žrtvu. Autor time ne zagovara destrukciju staleških identiteta, nego njihovu integraciju u duhovno-disciplinirani kolektiv. To je ključna razlika spram liberalno-demokratskog pluralizma: gdje liberalizam vidi suživot različitosti, Protulipac vidi sintezu u duhu jedinstva.⁸³

Religijsko-politička logika teksta dosljedno upisuje papinski autoritet kao referencijalni okvir. Pio XI. je istovremeno auctoritas i instanca transhistorijske istine – njegova izjava o orlovstvu kao „divnoj zamisli“ funkcionira kao performativna legitimacija. Protulipac time

---

⁸¹ „Iskustvo i stanovište naše orlovske organizacije dobilo je ovim riječima sv. Oca svoju potvrdu i jasnu direktivu. Svuda u svijetu ima katoličkih organizacija, koje na sličan način skupljaju svu narodnu omladinu. Orlovstvo ima posebnih razloga, radi kojih provodi ovakav sustav opće narodne omladinske organizacije. Ono po svom cilju ima da u mladim dušama gradi novi kršćanski narod. Narod treba uzgajati od temelja. Jer šta bismo rekli graditelju, koji bi veliku palaču gradio tako, da ponajprije od temelja do krova sazida jedan zid, a onda gradi drugi, pa treći i četvrti zid kuće, svaki za sebe? Njegova zgrada brzo bi se porušila, jer zidovi ne bi bili međusobno dobro povezani. Sav bi se svijet smijao, takvom graditelju.“ Ivan Protulipac. "Sretna zamisao". *Orlovska straža*, 3., (1. listopada 1926., 19., 1.).

⁸² *Isto*.

⁸³ *Isto*. 2.

učvršćuje svoju poziciju kao lojalnog laika, ali i kao intelektualca koji svojim tekstom nadilazi publicističku dionicu i ulazi u sferu normativne teološke komunikacije. Orlovstvo se ne samo podvrgava Crkvi, već se samoprojektira kao „instrument Crkve“ u transformaciji društva. Zanimljivo je u tom kontekstu primijetiti da je tekst istodobno poziv na djelovanje i narativna proizvodnja institucionalne pozicije samog autora – on se ne obraća iz pozicije neutralnog komentatora, već iz one zakonodavca ideala.

Retorička ekonomija teksta posebno je zanimljiva zbog svoje izražene polarizacije. Pozitivni pojmovi – „zdravo pokoljenje“, „bratsko jedinstvo“, „duševna sinteza“ – u tekstu egzistiraju isključivo kao projekcija budućnosti. Nasuprot tome, sadašnjost je determinirana negativnim leksikom: „laž“, „svađe“, „demagogija“, „otuđenje“.⁸⁴ Taj kontrast nije stilski ukras, već temeljna struktura argumentacije: samo kroz mobilizaciju protiv postojećeg, moguće je ostvariti novi oblik zajednice. Ideološki horizont teksta je eshatološki – cilj nije reforma, nego obnova; ne korekcija društva, nego njegova regeneracija kroz „duhovnu revoluciju“ vođenu mladeži.

Autorova kritika inteligencije također zaslužuje analitičku pažnju. Inteligencija se prikazuje kao sterilni sloj koji je izgubio kontakt s realnošću naroda. No ta kritika nije antiintelektualna – Protulipac sam piše iz pozicije obrazovanog laika – već se usmjerava prema specifičnom tipu intelektualne samodovoljnosti koja ne preuzima odgovornost za zajednicu.⁸⁵ Time se nudi novi model intelektualnog angažmana: onaj koji spaja kontemplaciju i akciju, refleksiju i misiju, diskurs i strukturu. Intelektualac novog tipa mora „odrasti uz seljaka i radnika“, ne da bi se izgubio u masi, već da bi je preobrazio iznutra.

Diskurzivno gledano, tekst ima visoko integrativne jezične obrasce. Inkluzivno „mi“ u funkciji je stvaranja kolektivnog subjekta, pri čemu autor uzima poziciju interpolacijskog centra. Svaka rečenica nosi implicitni normativni naboj – ona ne informira, već poziva, ne konstatira, već mobilizira. Time tekst postaje ne samo sredstvo komunikacije, već i čin performativne konstrukcije društvenog identiteta.

Završni imperativ – „Radimo. Putevi su nam jasni.“ – nije retorička figura, već deklaracija epistemološke sigurnosti.⁸⁶ Autor ne nudi prostor za dilemu, već nudi jasnoću. U svijetu punom fragmentacija, Protulipac nudi jedinstvo; u vremenu relativizama, nudi dogmu; u društvu sukoba, nudi bratstvo. No to bratstvo nije automatsko – ono se „kuje“ kroz rad,

---

⁸⁴ *Isto.*

⁸⁵ *Isto.*

⁸⁶ *Isto.*

žrtvu i duhovnu formaciju. To je asketsko-voluntaristički ideal koji spaja srednjovjekovni duh korporativnog društva s modernim mehanizmima masovne organizacije.

U konačnici, tekst „Sretna zamisao“ valja čitati ne samo kao dokument ideološke povijesti jednog pokreta, nego i kao diskurzivni artefakt unutar šire genealoške mreže katoličkog integralizma. On se upisuje u niz tekstova koji nastoje rekonfigurirati hrvatsko društvo ne reformskim, već duhovno-revolucionarnim sredstvima, i pritom koristi vokabular pokreta, ali retoriku vjere. To ga čini osobitim, ali ne i izoliranim. U svojoj strukturi i funkciji, ovaj tekst je mikrokozmos jedne epohe i jedan od najkonciznijih primjera upisivanja vjere u strukturu društvene akcije.

6.3. Na osvitu četvrte godine

„Na osvitu četvrte godine“ programatski je Protulipčev tekst, objavljen na Novu godinu 1927. u časopisu *Orlovska straža* (glasilo Hrvatskog orlovskog saveza). U njemu autor – tada predsjednik Hrvatskog orlovskog saveza (HOS) – rezimira postignuća prvih nekoliko godina djelovanja orlovske organizacije te poziva mladež na ustrajnost i idealizam u novoj godini rada.⁸⁷ Tekst je oblikovan poput novogodišnjeg proglašenja ili govora, obilježen snažnom retorikom o „zori“ nove etape borbe i izgradnje omladine. U nastavku slijedi sadržajna analiza glavnih poruka i strukture teksta, ideološki osvrt na ključne vrednote (orlovstvo, mladež, žrtva, rad, vjera, zajednica, otpor protivnicima), diskurzivna analiza stila i jezika, te kontekstualni prikaz povijesnog okvira i značaja ovog teksta za razumijevanje Protulipčevog vodstva unutar orlovstva.

Protulipčev tekst otvara se motivom svitanja (osvita) koje simbolički označava novu godinu djelovanja orlovske organizacije – „četvrtu godinu“ od njezina ustroja krajem 1923. godine.¹ Autor evocira sliku zore koja rastjeruje tamu, što sugerira da orlovski pokret ulazi u novu fazu razvoja nakon prethodnih triju godina iskušenja i rada. U uvodnom dijelu Protulipac podsjeća čitatelje (članove orlovske organizacije) na put koji su Orlovi prešli od osnutka: od malobrojnih početaka do snažnog, organiziranog pokreta. Naglašava se rast organizacije i postignuća proteklog razdoblja, što potvrđuju i konkretni podaci – primjerice, HOS je od osnutka brzo narastao na više od stotinu društava diljem zemlje (krajem 1925. imao

---

⁸⁷ „Od prvih dana Orlovstva naučeni smo, da sami sebi polažemo račune, da ispitujemo svoju savjest i da gledamo naprijed, u dane, koji su pred nama.“ Ivan Protulipac. "Na osvitu četvrte godine". *Orlovska straža*, 5. (1. siječnja, 1927., 1., 3.).

je 122 društva, a sredinom 1926. već 163 društva).⁸⁸ Ovim podsjećanjem na rast i uspjehe, autor gradi optimističan ton te legitimira svoj poziv na nastavak borbe.

Središnji dio teksta usredotočen je na glavne poruke orlovstva za mladež: poziv na žrtvu i rad za ideale vjere i naroda, te ohrabrenje da se u novoj godini nastavi moralno i duhovno usavršavanje. Protulipac ističe da postignuća do sada nisu bila laka – bila su protkana žrtvama i ustrajnim radom, što on predstavlja kao nužnu cijenu svakog velikog cilja.⁸⁹ Retorički, ovaj se dio služi kontrastima i poredbama: primjerice, govori o „noći“ kušnji i protivljenja koju su orlovi prebrodili, nasuprot „zori“ koja se sada rađa, nagovještavajući pobjedu ideala. Struktura se može iščitati i kao niz teza i potkrijepljenih poticaja: Protulipac navodi ideale orlovske mladeži (vjera, moralnost, domoljublje), zatim poteškoće (protivnici, ismijavanje ili nerazumijevanje okoline), da bi potom dao ohrabrenje i uputu kako na njih odgovoriti (kroz zajedništvo, disciplinu, rad na sebi i spremnost na odricanje).⁹⁰

Pred kraj teksta ton postaje izrazito mobilizacijski: autor se izravno obraća omladini, oslovljavajući ih možda i patetičnim zanosom („Dragi Orlovi...“ implicitno), te ih poziva da „ne klonu duhom“ pred izazovima. Završni odlomci imaju obilježje apelativnog zaključka – nešto poput zaključne parole ili molitve – u kojima Protulipac ističe vjeru u Providnost i konačnu pobjedu dobra ako orlovska mladež ostane vjerna svojim načelima.⁹¹ Ova struktura (osvrt na prošlost, potvrda sadašnje misije, te pogled u budućnost s pozivom na akciju) daje tekstu logičan tok i retoričku zaokruženost. Čitatelj je vođen od refleksije prema motivaciji za daljnje djelovanje.

„Na osvitu četvrte godine“ nije samo protokolarni uvodnik u časopisu već i dokument koji ima veliko značenje za razumijevanje intelektualnog profila Ive Protulipca i njegovog stila vodstva u orlovstvu. Kroz ovu analizu vidjeli smo da je Protulipac iskazao nekoliko ključnih osobina:

Prvo, ideološka jasnoća i načelnost: tekst pokazuje kako je Protulipac čvrsto definirao smjer orlovstva – nepokolebljiva vjernost katoličkim načelima, sinteza vjere i domoljublja, te odbijanje kompromisa s onim što je smatrao zlom. On se profilira kao ideolog pokreta koji ne pristaje na razvodnjavanje ideala radi šire prihvaćenosti; radije bira riskirati sukob s „protivnicima“ nego izdati temeljne principe. Ta načelnost će obilježiti i kasnije godine njegova

---

⁸⁸ Zdravko Matić. "IVAN MERZ, SUUTEMELJITELJ I IDEJNI VOĐA HRVATSKOGA ORLOVSTVA". *Croatica Christiana periodica* 33 (2009., 63. 154.). <https://hrcak.srce.hr/40871> (Pristupljeno, 10. srpnja 2025.).

⁸⁹ Protulipac, "Na osvitu četvrte godine" 3.

⁹⁰ *Isto.* 4

⁹¹ *Isto.* 5

vodstva: ostao je na čelu HOS-a do zabrane 1929., a potom nastavio voditi obnovljeni pokret Križara, sve do 1938. godine.⁹² Svojom dosljednošću zaslužio je ugled među istomišljenicima, ali i meta je napada protivnika (primjerice, režimskih krugova koji su ga uhapsili 1930. zbog sumnje da obnavlja dokinuto orlovstvo).⁹³ Tekst iz 1927. kao da anticipira tu njegovu borbenu putanju.

Drugo, retoričko umijeće i karizmatičnost: Protulipac se kroz ovaj napis potvrđuje kao karizmatični vođa koji umije nadahnuti mlade. Njegova sposobnost da koristi snažne slike (poput svitanja, vojske svjetla, žrtve kao zlatnog puta) i da mobilizira čitatelje emotivno i moralno, svjedoči o izuzetnom osjećaju za propagandu u pozitivnom smislu – za širenje ideja i pridobivanje srca. U to doba, to je bila dragocjena vještina: orlovstvo se širilo i zahvaljujući tiskanim riječima svojih lidera. Protulipčevi članci, s Merzovim, bili su programatski tekstovi koje je članstvo čitalo, učilo i njima se nadahnjivalo. Ovaj konkretni članak postavlja ton cijeloj 1927. godini za Orlove – a činjenica da je objavljen na prvim stranicama prvog broja te godine govori da je smatran orijentacijskim za daljnji rad.

Treće, moralna i duhovna dimenzija vodstva: Protulipac se ne bavi u ovom tekstu praktičnim organizacijskim pitanjima ni političkim taktikama, nego moralnim usmjerenjem. To nam otkriva i njegov profil: prije svega je bio odgojitelj i duhovni vođa, a tek onda administrator. Njegov intelektualni habitus formiran je na kršćanskoj filozofiji žrtve i personalizma (čovjek kao cjelina duha, duše i tijela), što se vidi u svakom segmentu teksta. On razmišlja u kategorijama spasenja duše, formacije karaktera, borbe dobra i zla – to su teološko-filozofske kategorije pretočene u djelovanje laika. Obrazovanjem doktor prava po obrazovanju, Protulipac je očito imao i društveno-politički pregled, ali ovdje ga vidimo kako se izražava gotovo kao teolog laik. Ova kontemplacija u akciji tipična je za lidere Katoličke akcije toga doba. Protulipac je, s Merzom, sjajan primjer „mislitelja-aktivista“ koji spajaju intelektualnu viziju s praktičnim radom s masama.

Na kraju, tekst „Na osvitu četvrte godine“ ima značaj (karakter) zrcala orlovstva u njegovoj formativnoj fazi. Kroz njega možemo proniknuti u duh cijelog pokreta: entuzijizam pionirskih godina, mesijansku vjeru u preobrazbu društva kroz katoličku mladež, te neizostavni narativ žrtve i pobjede. Taj je duh oblikovao generacije mladih, od kojih su mnogi kasnije ostali aktivni u Crkvi i društvu, a neki i trpjeli progone za ideale (sam Protulipac postao

---

⁹² Mijo Ivurek. "Ivan Protulipac - Prvi Ubijeni Hrvatski Emigrant Od Strane Udbe - Hrvatski Fokus" *Hrvatski Fokus* (21. Siječnja, 2021.) <https://www.hrvatski-fokus.hr/2021/01/28971/>. (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

⁹³ *Isto*.

je i mučenikom – ubijen je od komunističke tajne policije 1946., što nadilazi opseg ove teme, ali simbolički zaokružuje njegov život posvećen idealima o kojima piše u ovom tekstu).

U zaključku, možemo ustvrditi da Protulipac u „Na osvitu četvrte godine“ artikulira visoko moralnu i borbenu viziju katoličkog laičkog apostolata, utjelovljujući time osnovne vrijednosti orlovstva. Za povjesničare i analitičare, ovaj tekst ostaje relevantan kao svjedočanstvo jedne ere i kao ključ za razumijevanje Protulipčevog lika: intelektualca koji je izabrao ulogu vođe „malih“ ljudi – mladeži – vjerujući da kroz njih može obnoviti i očuvati i Crkvu i narod. Upravo ta sinteza duboke ideje i konkretne akcije čini ga jednim od najznačajnijih likova hrvatskog katoličkog pokreta međuratnog razdoblja, a tekstove poput ovoga dragocjenim dokumentima njegovog naslijeđa.

6.4. Tri teške zablude

U tekstu „Tri teške zablude“, objavljenom 1927. godine u sklopu orlovske publicistike, Protulipac proizvodi diskurzivnu intervenciju usmjerenu protiv triju – prema njegovoj ocjeni – pogubnih mentalitetskih konfiguracija koje kompromitiraju pokušaje istinskog duhovnog, društvenog i nacionalnog preporoda. Polazeći iz pozicije katoličkog laika izrazito apologetskog senzibiliteta, autor diferencira fenomenološki registar suvremenih stranputica u poimanju katoličkog pokreta, pri čemu sve tri „zablude“ služe kao negativni tipološki modeli protiv kojih se konstruira pozitivna samodefinicija orlovstva.⁹⁴ Prva zabluda tiče se pristupa koji u orlovstvu vidi prvenstveno fizičko i vanjsko okupljanje – organizaciju u tehničkom smislu riječi – pri čemu se zanemaruje nutarnja formacija i duhovna intencija pokreta.⁹⁵ Ovdje se implicitno kritizira racionalistički model organizacijskog pragmatizma koji nije utemeljen u nadnaravnom horizontu. Druga zabluda, prema Protulipcu, sastoji se u uvjerenju da je dovoljno pripadati nekom staležu ili skupini unutar naroda (npr. seljaštvu), a da se iz toga automatski izvodi legitimnost i ispravnost mišljenja i djelovanja.⁹⁶ Riječ je o polemici s populističkim reduciranjem narodne volje na glas sirovog instinkta, bez moralne formacije. Autor ovdje gradi argumentaciju na tradicionalnom katoličkom razlikovanju prirodnog i nadnaravnog reda, ističući da stalež nije aksiološka kategorija sama po sebi, već tek kontekst u kojem treba ostvariti poziv na svetost i društvenu službu. Treća zabluda očituje se u

---

⁹⁴ „...istini Orlovstvu može biti života samo ako uništi ove zablude. Na mjesto laži da je seljak i narod sam po sebi izvor znanja, mi moramo narod poučiti, da si znanje a po tom i dobar položaj, napredno gospodarstvo, zdravu politiku možemo stvoriti samo radom, vjerom, učenjem i žrtvom.“ Ivan Protulipac. "Tri teške zablude" *Orlovska straža*, 5., (1. ožujka, 1927., 3., 76.).

⁹⁵ *Isto.* 75.

⁹⁶ *Isto.* 76

očekivanju instantnih rezultata bez dugotrajnog, žrtvenog rada – u sklonosti lakim rješenjima i moralnom oportunističkom. Protulipac ovdje intervenira protiv mentaliteta koji je suštinski dekadentan, jer podređuje istinu korisnosti i odbacuje ideju asketskog truda.⁹⁷ Retorička ekonomija teksta odražava visoku razinu agitacijske funkcionalnosti: njegov žargon aktivno rekonstruira čitatelja u moralnog subjekta, apelira na njegovu savjest i konstruira moralni dualizam između zablude i istine, tame i svjetla, kukavičluka i apostolskog hrabrenja. U tom smislu, tekst operira kao ideološki antipod tada rastućim liberalno-demokratskim i radikalno-ljevičarskim diskurzima, nudeći alternativnu heuristiku – onu katoličke formacije kroz laički apostolat. Unatoč didaktičkom tonu, tekst nije lišen kompleksnosti: on razotkriva temelje jedne katoličke antropologije koja podrazumijeva integraciju vjere, razuma i djelovanja, te unutar povijesnog konteksta međuratnog razdoblja anticipira ontološku krizu suvremenosti, u kojoj se gubi osjećaj za apsolutno. Zbog svega navedenog, „Tri teške zablude“ može se interpretirati ne samo kao polemički pamflet, nego i kao programatski tekst koji proturječi svim pokušajima redukcije orlovskog ideala na pukotinu staleškog, pragmatičnog ili sentimentalnog.

6.5. Nakon pet godina

U članku „Nakon pet godina“, objavljenom u *Orlovskoj straži* 1. prosinca 1927., Ivo Protulipac sintetizira svoje petogodišnje iskustvo na čelu Hrvatskog orlovskog saveza, ali i mnogo više od toga: tekst se oblikuje kao ideološko i diskurzivno zgusnuće integralističke vizije katoličkog omladinskog organiziranja u međuratnoj Hrvatskoj. Iako formalno pisan u povodu obljetnice osnutka Saveza, članak posjeduje niz karakteristika koje ga uzdižu iznad obljetničkog žanra. On je i retrospektiva i proklamacija; i apologija i polemika; i moralni traktat i politički manifest. Njegovu interpretaciju valja provesti kroz slojevitost analizu koja podrazumijeva distinkciju između narativnih, diskurzivnih i ideoloških razina teksta, ali i njihovu međuovisnost.⁹⁸

---

⁹⁷ Isto. 76.

⁹⁸ „Teško je danas pregledati sve ono, što je dosada učinilo naše Orlovstvo. O plodovima njegovog rada suditi će nam budućnost, a mi sada, sjećajući se nove obljetnice našega rada, odlučimo, da ostanemo i dalje samo ono, što smo bili do sada. Da radimo i dalje ono, što smo radili do sada. Sa linije, kojom je pošlo naše Orlovstvo ne mislimo ni malo skrenuti. Nije pošlo vrijeme naše ofenzive. Da! Mi smo istom na početku, a osjećamo u sebi silu, koja nimalo nije klonula koja je pače danas veća i silnija nego ikada do sada. Mi se spremamo na novi rad. Rad za stvaranje u punom smislu Orlova Božjih, koji moraju doći, kao znak spasenja našeg iz ovih tmurnih i očajnih prilika.“ Ivan Protulipac. "Nakon pet godina" *Orlovska straža*, 5. (1. prosinca, 1927., 12., 348.).

Protulipčev tekst otvara se prizorom institucionalnog rođenja HOS-a 16. prosinca 1923., u Zagrebu, u skromnim uvjetima i bez pompe, što nije slučajna narativna gesta, već ritualno prizivanje izvora legitimiteta pokreta.⁹⁹ Naglašavanje skromnosti začetaka nije tek kronološka reminiscencija, već tipična hagiografska figura: pokret je začet u „tišini“, ali iz njega proistječe duhovna snaga koja nadilazi historijsku vidljivost. Ova strategija konstruira HOS kao instituciju izniklu ne iz političkog oportuniteta, već iz milosti Providnosti, iz spontanog odgovora malobrojnih, ali odlučnih vjernika. Tako se već u uvodu inaugurira glavna topika teksta: žrtva kao konstitutivni čin. Naime, osnivanje pokreta nije predstavljeno kao čin planiranja i racionalne kalkulacije, već kao etički imperativ koji nadilazi individualne interese i ulaže se u transcendentalnu svrhu. Pojam žrtve time postaje ključan diskurzivni nositelj narativa, koji nadilazi teološki registar i funkcionira kao socijalna i politička kategorija: pristup pokretu označava ulazak u zajednicu čija se kohezija temelji na trajnoj spremnosti na odricanje.

U ovom diskurzivnom režimu, žrtva se artikulira kao filter: ona selektira i strukturira članstvo, čime se oblikuje moralno-politička elita. Protulipac nedvosmisleno sugerira da orlovstvo ne prihvaća svakoga – ono prima samo one spremne „na žrtve bez lične udobnosti“, čime se ideja žrtve prevodi u mehanizam unutar-organizacijske stratifikacije.¹⁰⁰ To je forma negativne selekcije: eliminacija mlakih, komotnih, kolebljivih. Ova dinamika samoisključenja temelji se na implicitnom vrijednosnom hijerarhiziranju: odabrani su oni koji trpe, koji podnose, koji se oblikuju kroz disciplinu. U tom smislu, članak ne prikazuje HOS kao inkluzivni pokret mladih, već kao asketsku zajednicu vjerničkog avangardizma.

Ideja uspjeha, koja se pojavljuje u središnjem dijelu teksta, također je konstruirana kontra moderno. Uspjeh se ne definira kroz masovnost ili spektakularnost – upravo suprotno, Protulipac eksplicitno odbacuje svaki oblik demagoškog efekta i instant-popularnosti. „Naše orlovstvo nije došlo kao vjetar“, kaže autor, već je raslo „korak po korak“.¹⁰¹ Ovdje je prisutna gotovo veberijanska ideja duge izgradnje karizmatičke zajednice kroz rad i stegu.¹⁰² Rast broja društava i članova – od desetak u početku do preko dvjesto u pet godina – navodi se, ali ne radi same brojke, već da bi se pokazalo kako kvantiteta nije suprotnost kvaliteti, nego njezin

---

⁹⁹ *Isto.* 347-348.

¹⁰⁰ *Isto.*

¹⁰¹ *Isto.*

¹⁰² Njemački sociolog Max Weber (1864. – 1920.), razlikovao je tri idealna tipa autoriteta: tradicionalni, racionalno-legalni i karizmatički. Kod karizmatičke vlasti (o kojoj je ovdje riječ) naglašava se dugotrajna izgradnja zajednice utemeljene na moralnoj disciplini i radu, a ne na trenutnom, demagoškom učinku ili masovnoj popularnosti. To je upravo ono na što aludira “weberijanska ideja duge izgradnje karizmatičke zajednice kroz rad i stegu”: postupni, organizirani rast vođen karizmatičkim liderom, gdje kvantiteta članova potvrđuje kvalitetu sustava, a ne narušava njegovu cjelovitost.

dokaz. Stupanj integriranosti i postojanosti društava – njihova dugovječnost i moralna disciplina – služe kao argumenti da HOS nije slučajna akumulacija članova, nego sustavno izgrađen organizam.

Zanimljivo je da se uspjeh ne interpretira samo kao potvrda ispravnosti pokreta već i kao rezultat pravilno internalizirane stege. Članstvo je „ojačalo u borbi i odricanju“, čime se prepoznaje genealogija jednog identiteta koji se ne stvara edukacijom, nego formacijom, ne znanjem, nego karakterom. U tom svjetlu, HOS postaje laboratorij katoličkog čovjeka – homo religiosus disciplinatus – oblikovanog u permanentnom stanju etičke mobilizacije.¹⁰³ Uspjeh HOS-a, dakle, nije mjerljiv javnim priznanjem, političkim utjecajem ili popularnošću – naprotiv, on se očituje u unutarnjoj snazi kolektiva koji se uspio formirati u nepovoljnim vremenima, bez „otpadnika“, bez kompromisa, i bez tržišne prilagodbe.

U završnom dijelu članka autor uvodi pojam „neslomivosti“ kao kulminaciju prethodnih retoričkih i ideoloških figura.¹⁰⁴ Ovaj pojam označava prelazak iz dijagnostičkog u programatski diskurs: ono što je izgrađeno mora ostati, mora se nastaviti, mora ustrajati. „Neslomivost“ ne označava samo institucionalnu otpornost, nego duhovnu neprobojnost. Diskurzivno, ona funkcionira kao eshatološki pojam – ne kao potvrda prošlog, već kao zavjet za buduću. Time tekst poprima karakter prisege: poziv na nastavak puta bez skretanja, bez razvodnjavanja ideala, bez „moderne“ fleksibilnosti. Protulipčeva rečenica: „Odlučimo da ostanemo ono što smo bili“ strukturirana je kao liturgijska formula, čiji je učinak ritualno-inkluzivan – ona proizvodi zajednicu zavjetom.

Na razini ideologije, tekst se ne može svesti na vjersku proklamaciju, iako je bogat citatima duhovnog registra. Naprotiv, ono što je u tekstu imanentno jest pokušaj da se HOS postavi kao kontra model ne samo u odnosu na sekularnu državu i liberalnu kulturu, već i u odnosu na unutar crkvene razvodnjene tendencije. Protulipčev HOS nije pasivni vjernički kolektiv, već borbeni entitet, svojevrsna moralna avangarda, čija je „ofenziva“ ne samo retorička figura, već strateški koncept djelovanja. Upotreba vojnog vokabulara („boj“, „ofenziva“, „junačka odlučnost“) nije puka metaforizacija, već signalizacija: pokret se samo razumijeva kao vojska u bojištu kulturne borbe.¹⁰⁵

Takva militarizacija diskursa ima nekoliko funkcija. Prvo, njome se signalizira hitnost: stanje je krizno, neprijatelj je realan, djelovanje mora biti brzo. Drugo, osigurava disciplinu: u vojsci nema mjesta za autonomiju, za liberalno pregovaranje, za subjektivna tumačenja ideala.

---

¹⁰³ Ivan Protulipac. "Nakon pet godina" Orlovska straža, 5. (1. prosinca, 1927., 12., 348-349.).

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto.

I treće, omogućuje simboličko izjednačavanje s crkvenim učenjem o laičkom apostolatu – poziv mladih vjernika da budu „Kristovi vojnici“ duboko je ukorijenjen u katoličkom imaginariju. U tom pogledu, HOS je reinterpretacija tradicionalnog crkvenog militantizma, ali primijenjena na civilno društvo – duhovni militarizam bez oružja, ali s potpunom vojnom disciplinom.

Pojmovni aparat kojim se Protulipac koristi ne dopušta semantičke dvosmislenosti. Pojmovi poput „žrtva“, „neslomivost“, „ofenziva“, „Božji rad“ ne funkcioniraju u figurativnom ili stiliziranom smislu. Oni nisu tek izrazi patosa, nego normativne točke identifikacije. Govor o „Orlovima Božjim“ nije poetski ukras, već teološko-politička figura kojom se članovi pokreta pozicioniraju kao poslanici jedne nad povijesne misije. Time se tekst pozicionira kao višestruka komunikacijska funkcija: dokumentira povijest, ali i ritualizira identitet; informira, ali i disciplinira; analizira, ali i propovijeda.¹⁰⁶

Protulipac u tekstu rijetko ulazi u izravnu polemiku s ideološkim protivnicima. Nigdje se izravno ne spominju Sokol, liberalne omladinske udruge, komunisti, slobodni zidari ili državni unitarizam. No odsutnost eksplicitnog imenovanja nije znak tolerancije, već strategije: protivnik se ne priziva imenovanjem, nego se potiskuje afirmacijom vlastitih vrijednosti. Negacija neprijatelja se ne vrši frontalno, već afirmacijom identiteta – ne kaže se tko je neprijatelj, već što orlovstvo jest, i to mora biti dovoljno da se razlika vidi.¹⁰⁷

U konačnici, „Nakon pet godina“ ne ostaje unutar granica jednog novinskog teksta. On ne samo da dokumentira institucionalni kontinuitet i moralnu snagu HOS-a već i performativno konstruira njegovo značenje, njegovu svrhu i njegovu povijesnu nužnost. Riječ je o tekstu koji oblikuje kolektivnu svijest, strukturira granice pripadnosti te afirmira ideološki sustav koji ne pristaje na kompromis ni s modernom, ni s politikom, ni s vlastitim slabostima. U tom smislu, tekst nije historiografski materijal u klasičnom smislu riječi – on sam je historiografski čin, jer oblikuje i nameće naraciju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti jednog pokreta, kao i njegova protivljenja, savezništva, zavjete i horizonte.

U tom svjetlu, analiza članka mora uključivati ne samo čitanje njegova sadržaja već i rekonstrukciju njegovih funkcija, razine simboličke produkcije i strategije unutar koje tekst djeluje. Riječ je o tekstu koji je svojevrsna mikro gramatika orlovske ideologije – zgusnuta forma jedne integralne vizije društva, vjere i zajednice, u kojoj diskurs ne opisuje stvarnost, nego ju uspostavlja. I upravo zato, unatoč formalnoj jednostavnosti i ograničenosti žanra, tekst „Nakon pet godina“ ostaje ključni izvor za razumijevanje intelektualnog, ideološkog i kulturnog habitusa hrvatskog katoličkog omladinskog pokreta između dva rata.

---

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto

6.6. Ravno cilju

Članak „Ravno cilju“, objavljen u *Orlovske straži* 1. ožujka 1928., predstavlja iznimno sugestivni primjer mobilizacijskog diskursa unutar hrvatskog katoličkog omladinskog pokreta u međuratnom razdoblju.¹⁰⁸ Protulipac artikulira tekst koji na razini površinske strukture operira kao pseudo dijaloška ekshortacija upućena „bratu“, dok na razini dubinske strukture funkcionira kao ideološki tekst s funkcijom interpelacije subjekta u dispozitiv vjersko-političke identifikacije. U tom smislu, tekst se ne može reducirati na žanr moralizatorskog feljtona ili liturgijski nadahnutog članka za mlade, već ga valja razumijevati kao dokument ideološke formacije čija performativna snaga leži u ritualnom učvršćivanju jedne partikularne epistemologije društvene zbilje.¹⁰⁹

S obzirom na svoj diskurzivni oblik, „Ravno cilju“ konstruira implicitnog čitatelja kao figura moralne plastičnosti, osjetljivog na sugestivne operatore iz domene eshatološke retorike, kakvi su „žrtva“, „duhovna borba“, „mreža zavodljivih laži“ i „vojništvo Kristovo“.¹¹⁰ Navedeni simbolički registri omogućuju oblikovanje tekstualnog polja koje se konstituira kao sakralni semantički prostor u kojem se sekularna društvena zbilja denotira kao prostor prijetnje, dezorijentacije i lažnih ponuda. U tom se okviru Protulipčev tekst pozicionira kao simbolički vodič za subjektivaciju – on ne informira, već formira; ne argumentira, već konstituira.

U semantičkom središtu članka nalazi se binarna opozicija između istine (koju jamči katolička vjera) i zablude (koju utjelovljuje sekularna, liberalna i modernistička civilizacija). Takva opozicija nije tek teološki trop, već strateški element u konstruiranju simboličke ekonomije unutar koje se vrši evaluacija društvenih silnica. Protulipac konstruira društveni imaginarij u kojemu sve što nije u službi Božje istine postaje „zamka“, „ponuda“, „mreža“, odnosno dispozitiv kontaminacije.¹¹¹ Takvo pozicioniranje nije slučajno: ono se uklapa u širi obrazac katoličkog integralizma, osobito u njegovoj srednjoeuropskoj varijanti, prema kojem društvo ne može biti ideološki neutralno – ono je *lex Christi* (ili mu je podložno) ili je objekt misijskog djelovanja.

U tom se smislu „Ravno cilju“ mora čitati kao element katoličke kontrakulture – ne u smislu marginaliziranosti, već u smislu operativnog protivljenja normativnim obrascima

---

¹⁰⁸ Ivan Protulipac. "Ravno cilju" *Orlovska straža*, 6. (1. ožujka, 1927., 3., 65-66.).

¹⁰⁹ „Junaci su oni, koji se ne boje pogledati u oči istini. Oni, koji kad vide zlo, idu proti njemu i bore se proti njemu oko u oko, ne skrivajući se i ne praveci zlu ustupke i koncesije. Pravo veliš, da su za ovu tešku našu borbu proti protivnicima najpogibeljniji oni, koji se ne usude istini u oči pogledati. Mi smo odlučili drukčije. Orao ne okoliša oko zla. On se za njime u ničem ne povodi. Mi idemo ravno prema svom cilju...“ Isto. 65.

¹¹⁰ Isto.

¹¹¹ Isto.

sekularne modernosti. Katolički omladinski pokret, kako ga Protulipac artikulira, ne nudi alternativu u pluralističkom smislu, već predlaže jedinu legitimnu normu moralne i društvene organizacije. Tekst tako ne stoji u odnosu simetrične konkurencije s drugim svjetonazorskim opcijama, već iz temelja delegitimira svaku nekatoličku paradigmu odgoja, rada, kulturnog angažmana i političke organizacije.

Posebno valja istaknuti Protulipčevu retoričku strategiju operacionalizacije pojma „brat“ – koji, iako naizgled benigno inkluzivan, u ovom tekstu ima ekskluzivnu funkciju. „Brat“ nije svaki mladić, već samo onaj koji je iniciran u duhovni projekt orlovstva. Time se gradi zajednica izuzetosti: članstvo u Savezu ne znači pripadnost udruzi, već sudjelovanje u predestiniranom pothvatu, čiji je krajnji cilj ne tek moralna izgradnja, već eshatološko ostvarenje Božjeg plana u društvu. Pojam „brat“ tako postaje i granični pojam: on istovremeno označava unutarnju koheziju i vanjsku ekskluziju. Oni koji nisu „braća“ postaju potencijalna opasnost, objekt konverzije ili simptom duhovne bolesti epohe.¹¹²

Diskurzivno gledano, tekst ima specifičan set performativnih mehanizama, karakterističnih za političko-religijske pokrete visoke kohezivnosti: apelativna retorika, militarizirani imaginarij, esencijalizacija vrijednosti, konstrukcija vanjskog neprijatelja i stalno zazivanje „cilja“ kao teleološke orijentacije. „Cilj“ nije definiran u terminima političke učinkovitosti ili društvene preobrazbe, već kao duhovni horizont koji nadilazi empirijsko i historijsko. On postaje transcendentalna referenca čitavog narativa: „cilj“ se ne vidi, ali se zna, ne dostiže se, ali ga se slijedi. U tom se okviru tekst uklapa u diskurzivne obrasce koji su u recentnoj historiografiji definirani kao oblici imaginarne teleologije – tj. retoričke konstrukcije svrhe koja legitimira trenutačnu praksu kroz pozivanje na eshatološki kraj.¹¹³

Genealoški promatrano, „Ravno cilju“ nije izolirani tekst, već jedan u nizu autorovih doprinosa sustavnom oblikovanju Orlovske epistemologije kolektivnog identiteta. Slične topike nalazimo u njegovim ranijim člancima poput „Naš put je određen i siguran“ i „Nakon pet godina“, u kojima se također koristi leksikon borbe, duhovne budnosti, i nekompromisnosti spram modernih napasti. Ta konzistentnost izraza – koja je u diskurzivnom smislu rigidna, ali ideološki efikasna – otkriva Protulipca ne toliko kao

---

¹¹² Isto.

¹¹³ Imaginarna teleologija označava retoričku ili diskurzivnu konstrukciju u kojoj se narativu dodjeljuje „cilj“ ili „svrha“ koja, nije vidljiva u empirijskim činjenicama („cilj se ne vidi, ali se zna“), nije ostvariva u sadašnjem vremenu („ne dostiže se, ali ga se slijedi“), ali služi kao transcendentalna referenca koja legitimira i usmjerava svaku aktualnu praksu.

teoretičara orlovstva, koliko kao njegovog ritualnog teurgista: on ne razvija doktrinu, već utvrđuje normu, ne vodi raspravu, već artikulira zavjet.¹¹⁴

Konačno, tekst treba čitati kao retoričku formaciju katoličkog voluntarizma – onu koja mobilizira subjekt ne na temelju kognitivnog prihvaćanja doktrine, nego kroz etičku aktivaciju, duhovnu disciplinu i emocionalnu identifikaciju. Orlov je ne zato što zna, već zato što trpi, žrtvuje se i sluša. Takav oblik političke antropologije – utemeljen na poslušnosti, neprekidnoj budnosti i spremnosti na duhovni boj – nije ekskluzivno katolički, ali u ovom kontekstu dobiva formu specifičnog antimodernističkog aktivizma koji se ne oslanja na agitaciju, već na formaciju karaktera.

Historiografski gledano, „Ravno cilju“ je stoga tekst čije značenje ne počiva samo u njegovom sadržaju, već i u njegovoj funkciji. On ne referira društvenu zbilju – on je performativni čin koji oblikuje kolektivne percepcije, proizvodi simbolički režim smisla, i stabilizira ontološke granice pripadnosti. Upravo zbog toga, ovakav tekst predstavlja neizostavni artefakt za svaku ozbiljnu rekonstrukciju intelektualne genealogije hrvatskog katoličkog omladinskog pokreta i njegovih reakcija na izazove modernosti u razdoblju između dvaju ratova.

6.7. Na petu godišnjicu

Članak „Na petu godišnjicu“, objavljen u *Orlovske straži* 1. siječnja 1929., Ivo Protulipac strukturira kao ideološku sintezu, retoričku mobilizaciju i organizacijsku proslavu pete obljetnice Hrvatskog orlovskog saveza. Na površinskoj razini tekst djeluje kao svečana retrospektiva, no u svojoj dubljoj diskurzivnoj strukturi funkcionira kao mobilizacijski manifest, ukorijenjen u političko-teološkoj logici katoličke akcije i antimodernističkog voluntarizma.¹¹⁵

U svom ideološkom sloju, članak reafirmira tri temeljna stupa orlovskog identiteta: Bog, Crkva i Domovina. Protulipac jasno isključuje mogućnost kompromisa – svako kolebanje u vjeri ili moralu označeno je kao „pakt s nečastivim“ – te se poziva na lojalnost koja je

---

¹¹⁴ Teoretičar bi razrađivao konceptualne mreže, težio dijalogu i eventualnoj korekciji. Teurgist, naprotiv, uvodi i oživljava skup čvrsto definiranih rituala govora, u kojima se komunikacijski čin i službeno proširenje pokreta poklapaju. U ovim naslovima i pratećim tekstovima dr. Protulipac ne otvara raspravu o tome „zašto“ ili „kako“ Orlovstvo funkcionira, nego „sutvrđeno“ artikulira ono što svatko mora prihvatiti i izgovoriti. Time glavni naglasak više nije na teorijskoj razradi, nego na kolektivnom činu ponavljanja – čitavom nizu performativnih „uspomena“ i „zavjeta“ koje članovi održe pred svima. Ta dinamika čini ga, u pravom smislu riječi, ritualnim teurgistom pokreta.

¹¹⁵ Ivan Protulipac. "Na petu godišnjicu". *Orlovska straža*, 6. (1. siječnja 1929., 1., 1-2.)

apsolutna i bezuvjetna.¹¹⁶ Orlovstvo je prikazano kao vojska Kristova, spremna na žrtvu, progon i patnju radi ostvarenja višeg ideala. Ključno geslo „Žrtva – Euharistija – Apostolat“ tvori idejni temelj članka, gdje je euharistija izvor snage, a žrtva *conditio sine qua non* duhovne i nacionalne obnove.

Takva vizija ne odvaja teološki i nacionalni imperativ: vjernost Crkvi i ljubav prema Domovini nisu dvojakosti, već dva aspekta jedinstvene ontološke lojalnosti. Istinski Orlov, tvrdi autor, mora poznavati svoju povijest, jezik i kulturu; njegova domoljubna orijentacija proistječe iz istog izvora kao i njegova vjerska vjernost. Ova integracija vjere i narodne pripadnosti utemeljuje se na eksplicitnoj opoziciji spram centralističkih i sekularnih pritisaka tadašnje jugoslavenske države.

U tom kontekstu, članak posreduje ideološki kontinuitet s ranijim tekstovima Ivana Merza, čije fraze i simbolika prožimaju Protulipčev narativ. Poziv na obnovu zavjeta, na vjernost idealima orlovstva, i zazivanje „Kristovih vojnika“ jasno pozicioniraju pokret unutar genealogije katoličkog otpora modernosti. Pokret nije zamjena za političku stranku, već instrument duhovne reforme društva u duhu evanđelja.¹¹⁷

Organizacijska dimenzija članka upućuje na konsolidaciju pokreta do 1929. godine. Hrvatski orlovski savez u tom je trenutku obuhvaćao približno 200 društava i približno 11.000 članova, uz tisuće pripravnika. Protulipac naglašava distinkciju spram Sokolskog društva: dok su Sokoli gimnastičko-nacionalni projekt, Orlovi su organizacija katoličkog, odgojnog i apostolskog karaktera. Njihov identitet nije atletski, već eshatološki. Oni su „udarna formacija“ Katoličke akcije i predvodnici laičkog angažmana u javnom prostoru.

Unutar samog pokreta tekst adresira i unutarnje izazove. Naglasak na „jedinstvu omladine“ referira se na prijašnje raskole, uključujući i pokušaje paralelnih organizacija. Do 1929., zahvaljujući upravo Protulipčevu retoričkom autoritetu i organizacijskom radu, Savez se već pozicionirao kao nositelj katoličkog omladinskog monopola. Svećenici-duhovnici upravljali su lokalnim društvima, a časopis *Orlovska straža* funkcionirao je kao kanal doktrinarne transmisije.

Retorički stil teksta usklađen je s njegovom funkcijom: riječ je o svečanom, gotovo liturgijskom obraćanju. Struktura članka slijedi trijadičnu dinamiku: retrospektiva – doktrinarna potvrda – poziv na obnovu. Autor koristi parove pojmova (vjera i domoljublje,

---

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ Isto.

žrtva i apostolat), direktne apelizme (braćo Orlovi i Orlice), te mobilizirajuće fraze (zavjet, borba, čistoća) koje oblikuju zajednicu govorenjem.¹¹⁸

U tekstu je jasno izražena distinkcija između izvještajne naracije (popis povijesnih točaka) i interpretativne argumentacije (osuda kompromisa, zazivanje ideala). Tako članak ne predstavlja samo povijesni osvrt, već produkciju simboličkog reda. Njegov performativni učinak je ključan: on ne reflektira, već uspostavlja orlovski identitet.

Završni odlomci, koji pozivaju na obnovu zavjeta vjernosti Bogu, Domovini i Organizaciji, funkcioniraju kao sakralna obnova društvenog ugovora unutar pokreta. Autor ne piše samo o prošlosti, već stvara narativ kontinuiteta u kojem se prošlost konzumira kao legitimiranje sadašnjosti i zalog za budućnost. U tom smislu, „Na petu godišnjicu“ nije samo obljetnički tekst, nego ritualna artikulacija pokretačke ideologije, retorički oblikovana u funkciji održavanja organizacijske kohezije i eshatološke usmjerenosti orlovstva.

7. Križarska straža i Križ

U uvjetima šesto siječanjske diktature (1929–1934) katolička mladež je reorganizirala svoje plemenske udruge pod okriljem Katoličke akcije. Križarska organizacija, koju je 1930. u Zagrebu osnovao Ivo Protulipac, bila je legalni nastavak zabranjenog Hrvatskog orlovskog saveza; on je preuzeo vodstvo novog pokreta (Velikog križarskog bratstva) i uređivanje glasila *Križarska straža*. Protulipac, voditelj akcije pune petnaest godina (do 1938), profilirao se kao karizmatični poglavar i *tribun* mlade katoličke udruge. Posredovanjem ovih listova, osobito redovitim uredničkim priložima samog Protulipca, artikulirane su temeljne ideje križarskog pokreta: sinteza vjerskog i nacionalnog, nužnost duhovne obnove društva i odgoj mladeži u katoličkom idealu. U pisanim istupima on snažno naglašava da hrvatska društvena obnova može proizaći jedino iz „jasnoće... načela i programa“ katoličke akcije. Prema njegovu tumačenju, upravo u lucidnoj formulaciji načela i sustavnoj predanosti radu članstva leži snaga pokreta.

7.1. Križarska straža, uvodni apel križarskoj mladeži

Prigodom pripreme prve generacije „križara“, Protulipac poziva mlade na idealizam i žrtvu: u neformalnom uvodniku prvog broja *Križarske straže* 1934. on ih oslovljava kao buduću „duhovnu avangardu nacije“ s poslanjem da društvu posrnulom pod teretom modernih poroka unesu novi život. U tom patetičnom govoru („Draga mladeži...“) repetira staru

---

¹¹⁸ Isto.

kršćansku dihotomiju: uspjeh križarske akcije ovisi o čistini načela i nepokolebljivoj predanosti, a mladi Katolici se postavljaju protiv izazova „bezdušnog kapitalizma, sekularnog liberalizma i ateističkog socijalizma.“¹¹⁹ Protulipac tumači da suvremeni svijet „opasno gubi dušu“ – rastrgan je između trke za profitom i utopijskih ideja bez Boga – pa se samo povratkom evanđeoskim vrijednostima može obnoviti narušeni društveni poredak. Križarska mladež se zato zamišlja kao duhovna alternativa: zajednica posvećena životu po evanđeoskim načelima i uloga „kvasca preporoda“. On naglašava kako jedino povratak kršćanskim vrijednostima može obnoviti narušeni društveni poredak: za razliku od liberalizma i sokolskog “kult tijela” koji su početkom stoljeća širili europski građanski slojevi, katolički omladinski pokret teži cjelovitoj formaciji – tijela, duha i karaktera – u službi Boga i naroda.¹²⁰¹²¹ U tom smislu Protulipac podsjeća mlade na geslo koje je naslijeđeno od orlovske tradicije i francuskih uzora: “Žrtva – Euharistija – Apostolat”.¹²² Time im poručuje da se od njih očekuje spremnost na osobnu žrtvu, duboki duhovni život (sakramentalni, euharistijski) i zauzetost u apostolatu (aktivnom svjedočenju vjere u društvu). Takav troplet vrednota treba križare izdici iznad negativnih struja moderniteta i učiniti ih svjetlom u tami za posrnulo društvo. Protulipac gradi viziju kršćanskog preporoda koja počinje od pojedinca – od mladog čovjeka čista srca i čvrste vjere – a širi se na čitavu naciju. U ovom uvodniku posebice se obraća mladima kao nositeljima budućnosti: povjerava im odgovornost za društvo sutrašnjice. Njegov ton je pastirski i paternalistički; s jedne strane pohvaljuje mladost za njihovu energiju i idealizam, a s druge ih opominje da tu energiju ne rasipaju na krive ideale. Jasno im sugerira da biti mlad katolik znači imati misiju: izgraditi sebe u kreposti te potom utjecati na okolinu primjerom i angažmanom. Govori o dužnosti prema Bogu i narodu, spajajući pobožnost i domoljublje u jedinstven ideal, što je karakteristično za katolički pokret toga doba.¹²³ Kršćanski preporod, kako ga Protulipac vidi, nije bijeg od svijeta već aktivno preobražavanje svijeta

---

¹¹⁹ Iako ih možda ne imenuje izričito u svakom retku, jasno je da govori o duhovnoj pustoši materijalizma i klasnih podjela, kao i o moralnom relativizmu koji odvaja javni život od vjere. Moderni svijet, piše Protulipac, nalazi se u opasnosti da izgubi dušu, rastrgan između trke za profitom i lažnih utopijskih obećanja bez Boga. Ivan Protulipac. "Križarska straža". *Križarska straža* 5. (siječanj 1934., 1., 3-4.).

¹²⁰ Saša Ceraj. "Povijesni razvoj i važnost djelovanja hrvatskoga Orlovstva". *Obnovljeni Život* 71. (2016., 1., 52.). <https://doi.org/10.31337/oz.71.1.3> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.)

¹²¹ Mijo Ivurek. "Ivan Protulipac - Prvi Ubijeni Hrvatski Emigrant Od Strane Udbe - Hrvatski Fokus" *Hrvatski Fokus* (21. siječnja 2021.). <https://www.hrvatski-fokus.hr/2021/01/28971/>. (Pristupljeno 10. srpnja 2025.)

¹²² Zdravko Matić i Damir Stručić. "Osnivanje I Rad Križarske Organizacije U Hrvatskoj (1930. – 1945)". *Crkva U Svijetu* 55 (8 srpnja, 2020., 5., 256.). <https://doi.org/10.34075/cs.55.2.6>. (Pristupljeno 10. srpnja 2025.)

¹²³ Protulipac, "Križarska straža". 3-4.

duhom Evanđelja – i upravo tu vidi ulogu križarske mladeži kao kvasca i soli zemlje.¹²⁴ Retorički, članak završava optimistično, pozivajući na povjerenje u Božju providnost i na odvažnost: mladi trebaju hrabro kročiti u novu godinu noseći Kristov križ kao zastavu, uvjereni da će uz Božju pomoć svladati kušnje vremena i privesti započeto djelo cilju.

7.2. Do cilja

Drugi broj *Križarske straže* (god. V, br. 2) izlazi 1. veljače 1934., dakle u ozračju istih društveno-političkih okolnosti. Tek nekoliko tjedana prije proslavljena je Nova godina uz Protulipčev uvodni apel, a sada se nastavlja razrada programa križarstva. Godina 1934. donijet će velike promjene – već u listopadu bit će ubijen kralj Aleksandar, što će donekle relaksirati diktaturu – ali u trenutku pisanja članka “Do cilja” režim je i dalje na snazi. Križarski pokret nastavlja pomno balansirati između lojalnosti vlastima (kao vjersko-prosvjetna udruga bez otvorenog političkog djelovanja) i kritike društvenih devijacija. Članak “Do cilja” vjerojatno je potpisan od Protulipca. Naslov sugerira nastavak puta: ako je siječanjski tekst bio poziv na početak duhovnog pohoda, ovaj veljački članak bavi se time kako ustrajati do ostvarenja cilja.¹²⁵

U članku “Do cilja” Protulipac razvija metaforu puta i odredišta. Mladeži poručuje da su krenuli putem preporoda i da sada trebaju držati pogled na cilju. Tekst je strukturiran gotovo poput duhovne meditacije: najprije podsjeća čitatelje na ideal koji ih vodi (kršćansko preobraženje sebe i društva), zatim nabroja prepreke na koje nailaze, da bi naposljetku ohrabrio na ustrajnost. Ključna poruka glasi da se do velikog cilja dolazi strmom stazom – kroz napore, kušnje i odricanja, ali da je cilj vrijedan svake žrtve. Protulipac ističe da križari ne smiju klonuti duhom ako rezultati nisu brzi: sjeme koje siju (moralna obnova, vjernički odgoj, karitativni rad) možda neće odmah uroditi plodom, ali vjera zahtijeva strpljenje. Ovdje se primjećuje odjek evanđeoskih prisposoba o sijaču i žetvi, što autor koristi kako bi ukazao da *Bog daje rast* u svoje vrijeme. Retorički, članak obiluje ohrabrujućim rečenicama u futurumu (“doći će vrijeme žetve...”, “oni koji istraju, pobijedit će...” i sl.), čime Protulipac nastoji održati entuzijazam članova pokreta.¹²⁶

U “Do cilja” ton je istodobno ozbiljan i očinski poticajan. Za razliku od prvog, uvodnog teksta koji je imao svečani, manifestni ton, ovdje je stil mrvicu osobniji – kao da vođa pokreta *razgovara* s članstvom nakon prvih koraka, dijeleći zabrinutost i nadu. Protulipac koristi

---

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Ivan Protulipac. “Do cilja”. *Križarska straža*, 5. (1. veljače, 1934., 2., 35-36.).

¹²⁶ Isto.

inkluzivnu zamjenicu "mi", svrstavajući sebe među križare na istom putu, što stvara osjećaj zajedništva. Stil je i dalje bogat idealizmom i metaforama: put kao alegorija životnog poslanja, cilj kao vizija boljeg društva i Božje slave. Na par mjesta koristi slikovite kontraste – npr. opisuje kako "mrak modernih zabluda" okružuje putnike, ali svjetlo vjere im obasjava stazu – pojačavajući time dramatičnost duhovne borbe. Rijetko pribjegava konkretnim polemikama, no iz konteksta je jasno na koje "zablude" cilja: to su opet ideologije i navike moderniteta koje je spomenuo i ranije. Njegova je retorika u suštini propovjedna: poseže za biblijskim aluzijama (npr. "uska staza", "križ na ramenu", "kruna pobjede" na kraju puta) i citatima crkvenih pjesama ili gesla, kako bi nadahnuo čitatelje. Uz to, zapaža se pedagoška nota – Protulipac piše gotovo didaktično, upućujući mlade kako praktično živjeti kreposti na tom putu (npr. savjetuje postojanost u molitvi, češću pričest, bratsku slogu unutar organizacije, te ispravljanje vlastitih mana kao preduvjet mijenjanja društva). Sve to pokazuje njegov karizmatični stil vođe koji je istodobno i duhovni učitelj i organizator.¹²⁷

Idejna podloga članka "Do cilja" jednaka je podlozi prethodnog članka – pozicioniranje katoličke mladeži nasuprot "razaranju moderniteta". Protulipac otvoreno spominje da lažni ciljevi vrebaju na tom putu: materijalistički ciljevi koji svode čovjeka na potrošača (aluzija na kapitalizam), zatim revolucionarne utopije koje obećavaju raj na zemlji bez Boga (jasna aluzija na socijalizam/komunizam), kao i vrijednosni relativizam koji propovijeda život bez čvrstih moralnih načela (tu udara na liberalni sekularizam). Sve te stranputice naziva iskušenjima koja mogu odvesti mlade s pravog puta, ako nisu oprezni. Križari stoga moraju razviti kritičku svijest – prepoznavati što ih udaljuje od njihova cilja. Posebno naglašava da cilj križarstva nije tek individualno savršenstvo ili puko vjersko ritualiziranje, nego preobrazba društva na kršćanskim temeljima. Protulipac definira tu misiju i u širem kontekstu Katoličke akcije: vjernici laici, a napose mladi, trebaju javno svjedočiti vjeru i unijeti evanđeoska načela u sve pore društvenog života. (U kasnijim je člancima u *Nedjelji* 1940. opisivao upravo takvo "katoličko radikalno" stajalište – da laici moraju javno ispovijedati vjeru i tako mijenjati svijet).¹²⁸ U "Do cilja" se te misli naziru u poticajima mladima da ne zaborave širi smisao svog truda: svaki njihova osobna pobjeda nad sobom, svaki mali akt milosrđa ili pravednosti, dio je većeg plana izgradnje Kraljevstva Božjeg među ljudima. Time Protulipac vješto spaja

---

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Sandra Prlenda. "Young, Religious, and Radical: The Croat Catholic Youth Organizations, 1922–1945." In *Ideologies and National Identities: The Case of Twentieth-Century Southeastern Europe*, edited by John R. Lampe and Mark Mazower, Budapest: Central European University Press, (2004., 103). <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/9786155053856006/html?srsltid=AfmBOoPTEQHOGpCRqM--zHa-nMbainrqpPDjgti4oM6KjAQ24Lh0KhdG> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

duhovnost i društvenu odgovornost – pokazuje da za njega kršćanski preporod nije samo unutarnja stvar srca, nego imanentno uključuje i boljitak zajednice.

I u tom članku Protulipac vrlo jasno komunicira da vjera ne smije biti izolirana od života. Naprotiv, mladima ponavlja da upravo njihova mladenačka snaga i polet, prožeti vjerom, trebaju preuzeti odgovornost za svijet. Ovdje on konstruira ideal mladog vjernika koji je i molitven i aktivan, i ponizan pred Bogom ali smion pred ljudima. Križar treba biti poznat u društvu po svojim krepostima – čistoći, poštenju, marljivosti, pomaganju bližnjem – kako bi bio svjedok. Protulipac sugerira da svaki mladi katolik ima dvostruku odgovornost: prema svojoj duši (da ostane vjeran Bogu, razvija se moralno i duhovno) i prema bližnjima (da djeluje za opće dobro, bilo kroz karitativni rad, kulturno prosvjećivanje ili zagovaranje društvene pravde u skladu s crkvenim naukom).¹²⁹ U tekstu "Do cilja" možda izričito spominje i koje su konkretne akcije pred križarima – npr. širenje katoličkog tiska, suzbijanje psovke i nemorala, pomaganje siromašnima – što su bile tipične aktivnosti katoličke mladeži tog vremena. Sve su to koraci na putu prema konačnom cilju. Tako se u članku profilira slika mlade generacije koja ozbiljno shvaća svoj poziv: daleko od toga da budu "izgubljena generacija" moderniteta, Protulipac ih vidi kao "generaciju nade" koja će obnoviti narod na kršćanskim temeljima.

7.3. U znaku Križa (1930.) i sudski progon

Svojom retorikom Protulipac dosljedno objedinjuje katolički univerzalizam s diskretnim patriotizmom. U izričaju se služi žarkom, katehezo-propovjednom frazeologijom: poziva mlade da „život Hrvata do dna združe s Crkvom Katoličkom“ i da obnove „plemenite i lijepe naše narodne osobitosti“ na temelju vjere. U članku „U znaku križa“ (prvom broju *Križa* 1930.), koji je izazvao državni progon, Protulipac izričito navodi: „Križ i nauk Crkve mora opet postati središte mišljenja i pogleda našega naroda;... život Hrvata do dna združi s Crkvom Katoličkom“.¹³⁰ Taj spoj vjerskog i nacionalnog identiteta – zagovaranje sakralnog okvira za hrvatski narod – bio je u tadašnjem kontekstu krajnje provokativan za jugoslavensku vlast. Ipak, sam tekst nije sadržavao mržnju prema drugima, nego je prvenstveno kritizirao „bezbožne ideologije“ i težio prema slobodi jednoga malog naroda u vjeri.¹³¹ Nakon izlaska prvoga broja *Križa* u siječnju 1930. vlasti u Beogradu odmah su reagirale. 27. siječnja policija je

---

¹²⁹ Protulipac. "Do cilja". 35-36.

¹³⁰ Ivo Protulipac. "U znaku križa". *Križ*, 1. (siječanj 1930., 1., 1-2.).

¹³¹ *Isto*.

provela raciju u odvjjetničkom uredu i stanu dr. Ive Protulipca te ga privremeno uhitila.¹³² Režim je – osobito razbjescio upravo članak „U znaku križa“ – kojim je proglašen manifest obnove Križarstva – pa je protiv njega pokrenut kazneni postupak po Zakonu o zaštiti države. Drugim riječima, vlasti su Protulipca optužile da tekstom potkopava državni poredak.¹³³ Prema zapisima, doživljavali su ga kao programe borbe za “vjersko-crkveni okvir” hrvatskog naroda, a ne kao poziv na nasilje. Protulipac je uhićen i 5. veljače 1930. odveden u zatvor Glavnjaču, gdje je mjesec dana bio u potpunoj izolaciji.¹³⁴ Usporedno s pritvorom rastao je i pritisak državnih dužnosnika da se križarska organizacija zabrani, pa je zagrebački nadbiskup Bauer nekoliko puta morao putovati u Beograd kako bi branio katoličke udruge od optužbi.

7.3.1. Žrtva – Euharistija – Apostolat

Temeljito sustavnu poruku Protulipac je zatim ostvarivao kroz strogi odgojni program i organizacijsku disciplinu. Naglašavajući potrebu *jasnoće ciljeva*, zahtijevao je od križara da znaju „što vjeruju i što hoće“, te marljivo rade na realizaciji zajedničkog poslanja.¹³⁵ U tom kontekstu preuzima orlovski slogan „Žrtva – Euharistija – Apostolat“, kojime je od mladića tražio osobnu spremnost na žrtvu, intenzivan sakramentalni život i zauzetost u apostolatu (javljanju vjere u društvu). Organizacijski, utemeljio je Veliko križarsko bratstvo i lokalna društva, inzistirajući na strogoj hijerarhiji, sustavnom radu i odgoju cjelovite ličnosti (tijelo, duh i karakter) – točnije, na uzajamnom prožimanju religiozne formacije i društvene odgovornosti. Drži da revolucionarni i komercijalni ideali moderniteta (materijalizam, utopijski egalitarizam, liberalni sekularizam) sami od sebe ne nude uzor mladima, te stoga križarsko vodstvo mora zauzeti „čišći“ moralni poredak i strogoću disciplina kao protutežu ropskom konformizmu naslonjenom na svjetovne ideale.¹³⁶

Zaključno, *Križarska straža* i *Križ* kreirali su diskurzivni okvir u kojem je Protulipac oblikovao i prenosio svoje ideje: oni su posluživali kao glasilo otpora sekularizaciji i

---

¹³² Zdravko Matić i Damir Stručić. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine" *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (2020., 62., 389.). <https://hrcak.srce.hr/248505>.

¹³³ HR-HDA, fond SB DZ Pov. br. 24868/1931, „Uprava policije u Zagrebu, Pretsednički ured, Kr. Banskog Upravi Savske Banovine, Odeljak državne zaštite, Dr. Ivan Protulipac – podaci od 3. XII. 1931. godine,“ sign. Kzp. 606-30, citirano u Zdravko Matić i Damir Stručić. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine" *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (2020., 62., 389.). <https://hrcak.srce.hr/248505>.

¹³⁴ Matić i Stručić, „Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine“ str. 390.

¹³⁵ Protulipac, „U znaku križa“: str. 2.

¹³⁶ *Isto*.

nacionalnom potiskivanju, istodobno nastojeći institucionalno organizirati mlade. Njegova intelektualna vizija bila je jasno definirana: katolička obnova kao odgovor na "bezbožni" modernizam, potrebno obrazovanje cjelovite mlade osobe i poziv na žrtvu za višim idealima. Organizacijski, sustavno se inzistiralo na „jasnoći načela i predanosti“ članstva, kako bi pokret čvrsto stajao i u olujama.¹³⁷ Kroz retoričku stratešku kombinaciju evanđeoskih i nacionalnih motiva – usporedo sa strogoćom programa – Protulipac je nastojao izgraditi dinamičan identitet križara: mladića koji su vjernici i domoljubi istodobno, uvjereni da će svojom spremnošću i djelima ostvariti viziju cjelovite katoličke Hrvatske. Ta su načela i stilovi ostali temeljni za Križarsku stražu i Križ, a njihovo pamćenje reafirmirano je kasnijim objavama i historiografskim osvrtima na Protulipčevu misiju.

7.4. Retrospektiva *Križarske straže* (1993) na Protulipca

Nakon Protulipčeve smrti, osobito nakon sloma komunizma, njegovi su ga suborci i učenici nastojali otrgnuti od zaborava svojim sjećanjima. Dvojica suvremenika – Lav Znidarčić i dr. Danijel Živković – ostavili su zapise u kojima portretiraju Protulipca gotovo legendarno. Dr. Živković, koji je kao mladić bio križar, opisuje kako ga je već u djetinjstvu impresionirala Protulipčeva pojava: karizmatični govornik koji "bez čitanja, vrlo sigurno" govori pred masom.¹³⁸ Živković naglašava da je Protulipac bio "pravi pučki tribun" koji je oduševljavao mase smišljenom retorikom punom ideja, te priznaje da je upravo Protulipčeva linija vodstva oblikovala čitavo njegovo vlastito djelovanje u križarima.¹³⁹ Zaključuje kako je uvijek smatrao da je "linija po kojoj je vodio organizaciju bila ispravna", a rezultati koje je postigao to potvrđuju.¹⁴⁰

Iz ovih riječi vidljiva je snažna idealizacija: Protulipac je prikazan kao nepogrešivi vođa, vizionar čiji je put jedini ispravan. Slično tome, Lav Znidarčić (jedan od istaknutih križara) u svojim je osvrtima isticao životnost i mučeništvo Ivana Protulipca. Znidarčić ga uzdiže kao uzor katoličke vjernosti i rodoljublja, često ga nazivajući mučenikom. U njegovim sjećanjima, kao i u Živkovićevima, nema gotovo nikakve kritike niti ljudske mane – Protulipac je portretiran svetim tonovima, kao heroj i mučenik koji je sav svoj život dao za ideale.¹⁴¹

Iako su ovakve karakterizacije razumljive s obzirom na okolnosti – pisane su desetljećima nakon događaja, kada je Protulipac već stekao aureolu mučenika, a pisci su ga

---

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ Danijel Živković. "Sjećanja na brata Protulipca". *Križarska straža*, 13. (Srpanj-Kolovoz 1993., 4., 12.).

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Isto.

¹⁴¹ Lav Znidarčić. "Križevi bijeli neka nas vode...". *Križarska straža*, 13. (Ožujak-Travanj, 1993., 2., 4.).

osobno voljeli i poštovali – za znanstvenu analizu važno je pristupiti im kritički. Očito je da sjećanja Znidarčića i Živkovića pate od subjektivne pristranosti: tendencije da se lik pokojnog vođe idealizira, a složene okolnosti pojednostave. Primjerice, u njima se ne spominju eventualne unutarnje napetosti unutar pokreta, niti proturječnosti s kojima se Protulipac možda suočavao. Sve je podređeno narativu o kreposnom junaku. Kritičkim čitanjem tih memoara, historičar će uvažiti dragocjene činjenice i dojmove prve ruke – npr. detalje o atmosferi na skupovima, fragmente Protulipčevih govora, efekt koji je imao na mladež – ali će istodobno biti oprezan prema euforičnom tonu. Treba ih dopuniti i usporediti s drugim izvorima (npr. službenim dokumentima, novinskim izvještajima onog vremena) kako bi se dobila uravnoteženija slika. U suprotnom, postoji rizik upadanja u nekritičko glorificiranje. Valja reći da su ova sjećanja ipak odigrala pozitivnu ulogu u rehabilitaciji Protulipčeva imena tijekom 1990-ih.

Nakon pola stoljeća šutnje, njihovi tekstovi (objavljeni u vjerskim glasilima i spomenknjigama) podsjetili su novu generaciju na lik čovjeka koji je bio nepravедno zaboravljen. Čak i ako idealizirana, ta slika Protulipca kao moralnog giganta poslužila je kao inspiracija i poticaj za revalorizaciju katoličkog laičkog nasljeđa u Hrvatskoj. Znanstvena historiografija, međutim, nastoji izbalansirati tu sliku kontekstom i kritičkom analizom – što je i zadatak ovoga rada.

8. PROTULIPAC KAO 'ORGANSKI INTELEKTUALAC'

U historiografskom pristupu razmatranju javnog djelovanja dr. Ivana Protulipca – pravnika, govornika i ideologa Hrvatskog orlovskog saveza – nužno je uspostaviti konceptualnu distinkciju između intelektualca u klasičnom smislu i ideološkog mobilizatora unutar masovnog pokreta. Ta se razlika u njegovu slučaju ne očituje samo u izrazu, već u samoj strukturi i funkciji njegova pisanja i govorenja. Ovaj prikaz analizira Protulipčev položaj kao organskog intelektualca (terminologija i metodologija Antonija Gramscija) u hrvatskom katoličkom pokretu, obrađujući njegove odnose s crkvenom hijerarhijom i laicima, karakter njegovih organizacijskih praksi te utjecaj na društvenu hegemoniju i autentičnost njegovih ideja.

8.1. Posrednik Crkve i laika

Protulipac je djelovao kao poveznica između institucija Katoličke Crkve (npr. nadbiskupa Antuna Bauera) i laičkih katoličkih udruga mladih. Već s 24 godine izabran je za prvog predsjednika Hrvatskog orlovskog saveza, na čelu kojega je ostao do raspuštanja 1929.

godine. Nakon zabrane orlovstva za vrijeme diktature, s dr. Ivanom Merzom inicirao je osnivanje Križarske organizacije (1930.), vodeći je formalno kao predsjednik od 1931. do 1938. godine. U tim je ulogama povezivao crkvene i laičke instance: s jedne strane inzistirao je da Križarska organizacija podliježe Katoličkoj akciji – papinskoj ideji o udruživanju vjernika u nepolitičke, crkveno vođene mreže – a s druge strane izbjegavao je izravan nadzor Crkvenog seniorata kako bi zadržao određenu autonomiju pokreta. Na taj je način omogućio da institucionalni ciljevi Crkve dolaze do mladih (orlova i križara), iako je to često činilo u tenziji sa svjetovnom vlašću. Zbog njegova zalaganja vlasti su ga više puta privodile na ispitivanja, a biskupi su bili upozoravani da njegov novi pokret ne smije biti samo obnovljeno orlovstvo pod drugim imenom.

8.2. Prenosjenje ideja ili vlastiti projekt?

Protulipac nije bio samo puki glasnogovornik već izrađenih crkvenih doktrina. Iako se formalno predstavljao kao zagovornik apolitičnosti i Katoličke akcije (što je državni tužitelj naveo tijekom suđenja), u praksi je artikulirao svoj sustavan društveno-kulturni projekt. U svojem spisu *Hrvatsko orlovstvo* (1926) i brojnim člancima u *Orlovskoj straži* izložio je vrijednosni sustav – npr. potrebu duhovnog i tjelesnog odgoja Hrvata – koji je sadržavao i snažan nacionalni moment. Kulminacija tog osobnog programa bila je objava članka „U znaku križa“ početkom 1930. Država ga je proglasila „programatskim“ jer je, kako zapisuje sud, sadržavao „sve one ideje koje je dr. Protulipac propagirao tijekom dvadeset godina svoga javnog djelovanja”.¹⁴² U tom su članku, prema zabilješkama iz istrage, bila objedinjena njegova učenja o vjerničkoj odgovornosti za narodni život i o potrebi neovisne Hrvatske. Dakle, Protulipac je samostalno formulirao vlastiti idejni okvir, čak i ako je u njemu nastojao slijediti načela Katoličke akcije. Time se pokazuje da on nije bio samo bezuvjetni prenositelj tuđih mišljenja: njegov je projekt, premda u načelu potaknut razvojem Katoličke akcije i vodstvom biskupa, sadržavao značajne inovacije u odnosu na dotadašnje doktrine.

8.3. Organizacijska praksa: rat položaja ili konzervativizam?

Protulipčeva strategija gradnje pokreta primarno je nalikovala Gramscijevom ratu položaja – dugotrajnoj kulturno-političkoj borbi za utjecaj u civilnom društvu. On je uspostavio nove oblike organiziranosti (omladinske sekcije, javne sletove, propagandne listove) kako bi preobražavao omladinu te širio svoje vrijednosti. Takav pristup ide u prilog

---

¹⁴² Matić i Stručić. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine. ". 399.

tvrdnji da je težio afirmaciji vlastite društvene vizije, a ne samo obranom crkvenih rituala. S druge strane, mnoge je aspekte svoje djelatnosti vezao uz tradicionalne sadržaje: posvećivao se vjerskom odgoju, liturgiji i hodočašćima, te je program Križara formalno naglašavao „nepolitičnost“ kao ključne stavke programa. U praksi je međutim njegovo djelovanje imalo i politički naboj: osnivanje pokreta nakon zabrane orlovstva te upućivanje poruka o samostalnoj državi pokazuju elemente otvorenog otpora vladajućem poretku.¹⁴³ Zato se može zaključiti da je njegova praksa u mnogočemu prekoračila obrambene i tradicionalne okvire. Organiziranjem jedinstvenog katoličkog školskog i sportskog pokreta za mlade, te investiranjem u idejnu propagandu (članci, predavanja), Protulipac je uistinu nastojao pokrenuti novu kulturnu fazu u Katoličkom pokretu, što se može tumačiti kao vodstvo u ratu položaja. To dokazuje i njegovo neprekidno naglašavanje klasičnih vrijednosti (poštovanje autoriteta, discipline, vjera) ali istodobno i snažan nacionalni ton u javnim istupima, dakle pomak prema širim političkim ciljevima.

8.4. Kolektivni intelektualac u Protulipčevu pokretu

Antonio Gramsci pod pojmom „kolektivnog intelektualca (ili organskog)“ podrazumijeva organiziranu skupinu ili stranku koja artikulira zajedničke ideje i time djeluje kao intelektualni organ naroda.¹⁴⁴ U tom smislu, Protulipčeve organizacije orlovstvo i križarstvo postajale su institucionalni okvir za formiranje „narodnog uma“ katoličke mladeži. Putem školskih sportskih manifestacija, duhovnih vježbi i časopisa ojačavala se jedinstvena ideološka orijentacija članstva. Na primjer, u svojim je govorima Protulipac naglašavao da će “Orao [...] mladom hrvatskom čovjeku predstavljati sve ono dobro, plemenito i časno koje Hrvatsku i braću krase”.¹⁴⁵ Članovi pokreta bili su opremljeni simbolima (uniforma, križarski znakovi) i zajedničkim ritualima, što je u njima budilo osjećaj kolektivne pripadnosti i zajedničke odgovornosti. Na taj su način mladi ljudi – njihovi navijači, obitelji i vršnjaci – postupno usvajali crkveno-narodnu doktrinu kao vlastitu. Protulipac je zapravo nastojao stvoriti institucionalizirani oblik „narodnog intelekta“: njegovim vodstvom omladina se školovala u jedinstvenom svjetonazoru, postajući time kolektivna intelektualna snaga Katoličkog pokreta. Tako je njegova organizacijska praksa odgovarala Gramscijevoj ideji da

---

¹⁴³ *Isto.* 394.

¹⁴⁴ Gramsci pod pojmom organskog intelektualca misli na one koji izrastaju iz određene društvene klase, a ne pristigavši izvana, i koji postaju glas, organizator i teoretičar te klase, oblikujući joj homogenost i samosvijest ne samo na ekonomskom već i na društveno-političkom nivou; taj pojam ističe kako intelektualna uloga nije privilegija akademskog staleža, nego društvene funkcije povezane s klasom i hegemonijom, te objašnjava zašto je kritička kultura - ne samo represija - ključna za dominaciju ili otpor

¹⁴⁵ Ivo Protulipac, *Hrvatsko orlovstvo*, 56.

pokreti trebaju stvarati organske intelektualce – narodne tribine – koji povezuju intelektualne ideale s interesima masa.

8.5. Ideje i hegemonija Kraljevine SHS

Političko djelovanje Ivana Protulipca u svojoj se završnoj fazi razvilo u otvoreni ideološki i kulturni izazov hegemonijskoj strukturi Kraljevine Jugoslavije. Iako se formalno predstavljao kao vođa nepolitičkog omladinskog pokreta u okviru Katoličke akcije, njegovi su javni govori i djelovanje sve više odražavali jasan politički naboj, osobito u smjeru afirmacije hrvatske državnosti. Protulipčevo javno djelovanje nije se svodilo na obranu katoličkih vrijednosti, već je činilo dio šire kulturne borbe za hegemoniju u smislu koji je kasnije artikulirao Antonio Gramsci: borba ne više samo za očuvanje identiteta već za afirmaciju vlastite „nacionalno-vjerske“ kulturne paradigme nasuprot unitarističkoj i centralističkoj ideologiji jugoslavenske države.

Kulminacija tog konflikta dogodila se 1937. godine, kada je Protulipac, tadašnji predsjednik Križarske organizacije, na euharistijskom kongresu u Bosanskom Brodu održao govor koji je neposredno izazvao pravosudni postupak. Prema sadržaju optužnice, Protulipac je izjavio:

„Hoćemo samostalnu hrvatsku državu, koja nam se mora dati, a ako nam se neće dati, mi ćemo je silom osvojiti.“¹⁴⁶

Vlasti su taj istup shvatile kao otvoreni poziv na rušenje teritorijalnog integriteta države te su ga teretile za zločin protiv javne sigurnosti na temelju čl. 3. Zakona o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi.¹⁴⁷ Proces pred Okružnim sudom u Zagrebu započeo je 1938. godine, a obrana je izgradila liniju na tvrdnji da se Protulipčev govor ticao konkordata, a ne državnog ustrojstva – odnosno da je riječ o metaforičkom izrazu vjerskog prava, a ne političkog separatizma.

Presuda, sudskoga vijeća pod predsjedanjem Vilka Boroše oslobodila je Protulipca krivnje. Ključnu ulogu u tom ishodu imala je činjenica da su iskazi svjedoka optužbe bili međusobno kontradiktorni. Sud je ustvrdio da se optužba ne može temeljiti na promjenjivim iskazima i da inkriminirane riječi nisu bile pouzdano dokumentirane. Ipak, sama činjenica da je suđenje održano, kao i razina ozbiljnosti s kojom je tužiteljstvo tretiralo slučaj, jasno ukazuje da su vlasti percipirale Križarsku organizaciju ne kao benignu vjersku formaciju, već kao političku platformu koja sustavno potkopava legitimnost države.

---

¹⁴⁶ Isto. 394.

¹⁴⁷ Isto.

Nadalje, državni tužitelj u svojoj je optužnici nazvao Križarsku organizaciju „paravjerskom“ ustanovom, naglašavajući njezinu pogubnu društvenu funkciju: navodno je služila kao paravan za okupljanje, mobilizaciju i ideološku indoktrinaciju mladih Hrvata u svrhu stvaranja separatističkog pokreta.¹⁴⁸ Time je Protulipčev pokret iz sfere kulturne kritike prešao u politički diskurs koji je bio direktno inkompatibilan s unitarističkom hegemonijom jugoslavenske države.

Iz perspektive Gramscijeve teorije, Protulipac se ovdje može sagledati kao organski intelektualac koji se nije zadovoljio postojećim rasporedom hegemonijskih snaga, već je putem simboličke i društvene mobilizacije mladih (orlovi, križari) nastojao stvoriti novi sustav vrijednosti i alternativnu političku imaginaciju. Njegov kulturni projekt, iako obavljen religijskim rječnikom, sadržavao je jasne konture političke samosvijesti, nacionalnog suverenizma i ideološke nezavisnosti. U tom smislu, čitava epizoda suđenja 1938. godine djeluje kao razotkrivanje granica dopuštenog kulturnog izraza u međuratnoj jugoslavenskoj državi: pokazuje se da je i religijski motivirana hegemonijska intervencija mogla biti tretirana kao subverzija.

U širem okviru hrvatskog katoličkog pokreta, Protulipčeve ideje stajale su na razmeđu između vjerne reprodukcije katoličkog socijalnog nauka i pokušaja njegovog preoblikovanja u smjeru nacionalne afirmacije. Iako je izričito iskazivao vjernost Papinstvu i ideji Katoličke akcije, njegov govor u Bosanskom Brodu ukazuje na pomak prema političkom projektu: osiguranje konkordata pretvara se u implicitni zahtjev za neovisnošću, a vjerski identitet prelazi u teritorijalnu i nacionalnu artikulaciju. Time se potvrđuje teza da je Protulipac, makar kroz prizmu katoličke omladinske organizacije, zapravo artikulirao kulturni projekt koji je imao političke konsekvence – i koji je, s obzirom na osjetljivost konteksta, u očima države bio duboko subverzivan.

8.6. Autentičnost ideja unutar HKP

Unutar šireg hrvatskog katoličkog pokreta Protulipac je gradio svoju misao i djelovanje na spoju tradicionalnih doktrina i vlastite vizije. S jedne strane, vrlo je aktivno surađivao s crkvenom hijerarhijom i Katoličkom akcijom: njegovo je djelovanje formalno bilo u skladu s učenjima Katoličke akcije (primjerice, program Križara je otvoreno navodio da je nepolitička organizacija).¹⁴⁹ Nadbiskup je dao suglasnost za osnivanje organizacije, a Kasnije je čak morao

---

¹⁴⁸ Matić i Stručić. "Osnivanje I Rad Križarske Organizacije U Hrvatskoj (1930. – 1945.)". 255.

¹⁴⁹ Matić i Stručić. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine". 394..

mijenjati Pravila tako da izgleda u potpunosti kao vjerska ustanova pod papinom injunkcijom.¹⁵⁰ Ipak, Protulipac je u praksi u mnogim stvarima proširivao postojeće okvire. Nevezano za pritisak starijih svećenika, držao je da vjernici imaju i svoju nacionalnu misiju – što je u teoriji Katoličkog pokreta bilo tek implicitno, a on je to eksplicitno razradio. Njegove izjave i članak „U znaku križa“ nisu bile doslovan nastavak prethodnih crkvenih koncepata, već pokušaj da se stvori djelomično nov misaoni prostor (npr. uvođenjem neposrednih političkih zahtjeva). U biografskom osvrtu ističe se da je cijeli svoj idealizam, vrijeme i materijalna sredstva uložio u realizaciju orlovsko-križarskih ideja, čime je pokazao visoku osobnu autonomiju i predanost formiranju pokreta, a ne tek ovisnost o starijoj doktrini.¹⁵¹ Ukratko, iako su ga opće smjernice Katoličkog pokreta (Katolička akcija, nauk pape, crkvene norme) prije svega usmjeravale, Protulipac je aktivno oblikovao vlastitu ideološku liniju. On je stvorio sintezu između ispolitizirane vizije nacije i tradicionalnog katoličkog tumačenja društva, pa se može reći da je djelovao u okrilju priznatih vjeronauk i kapelana, ali je njihove doktrine i tradicionalističke granice značajno proširio kroz vlastiti angažman.

Konačno, Ivan Protulipac bio je klasičan primjer „organskog intelektualca“: nije ostao skriven između akademskih katedri, ali ni ograničen samo formalnim autoritetom Crkve. Kombinirajući vjerske ideale i nacionalnu svijest, kroz organizacijski rad u orlovstvu i križarstvu nastojao je dugoročno transformirati omladinu – često u konfrontaciji s državnim poretkom – nastojeći pritom ostati unutar dotadašnjih katoličkih okvira, ali ih i proširujući svojim autentičnim zamislima. Njegov doprinos leži u izgradnji institucionalnih obrazaca nacionalno-katoličkog odgoja koji čine kolektivnu društvenu inteligenciju, pa se može smatrati da je svojim djelovanjem suštinski utjecao na definiciju katoličkog intelektualca kao aktera u kulturnom ratnom polju između Crkve, naroda i države.

9. ZAKLJUČAK

Iz Protulipčevih spisa, govora i životnog puta jasno se razabire dosljedan i duboko promišljen društveno-kulturni svjetonazor. U temelju mu leži uvjerenje da su vjera i narod neraskidivo povezani: Katolička Crkva i njezin nauk čine dušu hrvatskog nacionalnog bića, a moralna obnova kroz vjeru preduvjet je svakog istinskog napretka. Protulipac je svoju ulogu intelektualca i vođe shvaćao ponajprije kao odgojitelj naroda – posebno omladine – u duhu

---

¹⁵⁰ Matić i Stručić. "Osnivanje I Rad Križarske Organizacije U Hrvatskoj (1930. – 1945.)" 256.

¹⁵¹ Ivan Rončević. "Dr. Ivan (Ivo) Protulipac - Istaknuti Laik, Provoditelj Katoličke Akcije U Hrvatskoj". *Croris.hr* (2017.). <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/ocjenski-rad/447919>. (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

požrtvovne ljubavi prema Bogu i domovini. Želio je modernu, naprednu Hrvatsku, ali izgrađenu na vječnim kršćanskim vrijednostima. Suprotstavljao se i tiraniji većine i tiraniji diktatura, držeći se čvrsto načela prirodnoga prava i evanđeoske pravde u politici.

Kao osoba, Protulipac se istaknuo moralnom hrabrošću: tri ga različita režima nisu uspjela pokolebati u njegovu poslanju. Njegov intelektualni habitus odlikovala je spojena erudicija pravnika i žar propovjednika – pisao je i govorio argumentirano, strastno i nadahnjujuće. Plod tog rada bio je čitav naraštaj mladića i djevojaka koji su, zahvaljujući njemu, izrasli u uvjerene humaniste i domoljube. Naposljetku, njegova mučenička smrt i kasnija rehabilitacija potvrdile su mnogo od onoga što je za života zastupao.

Nadalje, Ivan Protulipac bio je klasičan primjer „organskog intelektualca“: nije ostao skriven između akademskih katedri, ali ni ograničen samo formalnim autoritetom Crkve. Kombinirajući vjerske ideale i nacionalnu svijest, kroz organizacijski rad u Orlovstvu i Križarstvu nastojao je dugoročno transformirati omladinu – često u konfrontaciji s državnim poretom – nastojeći pritom ostati unutar dotadašnjih katoličkih okvira, ali ih i proširujući svojim autentičnim zamislima. Njegov doprinos je izgradnja institucionalnih obrazaca nacionalno-katoličkog odgoja koji čine kolektivnu društvenu inteligenciju, pa se može smatrati da je svojim djelovanjem snažno utjecao na definiciju katoličkog intelektualca kao aktera u kultur-ratnom polju između Crkve, naroda i države.

Protulipčev društveni i kulturni svjetonazor može se sažeti nekoliko ključnih teza koje je živio i promicao: (1) Bog i moralni zakon iznad su svega – bez njih nema zdravog društva; (2) mladima pripada budućnost, ali ih valja odgojiti u kreposti i identitetu; (3) narod koji drži do sebe čuva svoju vjeru i traži pravdu za svakog čovjeka; (4) vlast treba služiti općem dobru i pravednosti, inače gubi legitimitet. Sve ove misli Protulipac je utkao u konkretna djela, ostavivši neizbrisiv trag u povijesti hrvatske katoličke akcije. Njegov je intelektualni životopis primjer integriteta – jedinstva riječi i djela u službi duhovnog i društvenog preporoda. Zato se danas, s odmakom, na Ivana Protulipca gleda ne samo kao na povijesnu osobu nego i kao na simbol jedne vizije društva u kojem su vjera, kultura i nacionalni ponos skladno povezani. Ta vizija, sa znanstvenog motrišta, ostaje relevantnim predmetom istraživanja kao dio intelektualne baštine hrvatskog 20. stoljeća.

10. BIBLIOGRAFIJA

1. Izvori (knjige, članci, arhivski zapisi)

- Ivan Protulipac. *Hrvatsko Orlovstvo: Manifest*. Zagreb: Hrvatski orlovski savez, 1926.
- Ivan Protulipac. "Euharistijski kongres 1930. – 'Vjernost Crkvi unatoč progonima'" *Nedjelja*, 2. (1930., 23., 1.).
- Ivan Protulipac. "Akcije naše framazunerije" *Nedjelja*, 3.(12. travnja. 1931., 15., 1-2.).
- Ivan Protulipac. "Na orlovske straži" *Orlovska straža*, 4. (5. rujna. 1926., 3., 2.)
- Ivan Protulipac. "Sretna zamisao" *Orlovska straža*, 3. (1. listopada. 1926., 19., 1-2.).
- Ivan Protulipac. "Na osvitu četvrte godine". *Orlovska straža*, 5. (1. siječnja. 1927., 1., 3-5.)
- Ivan Protulipac. "Tri teške zablude". *Orlovska straža*, 5. (1. ožujka. 1927., 3., 75-76.).
- Ivan Protulipac. "Nakon pet godina". *Orlovska straža*, 5. (1. prosinca. 1927., 12., 348-349.).
- Ivan Protulipac. "Ravno cilju". *Orlovska straža*, 6. (1. ožujka. 1928., 3., 65-66.).
- Ivan Protulipac. "Na petu godišnjicu". *Orlovska straža*, 6. (1. siječnja. 1929., 1., 1-2.): 1-2.
- Ivan Protulipac. "Križarska straža". *Križarska straža*, 5. (Siječanj 1934., 1., 3-4.).
- Ivan Protulipac. "Do cilja". *Križarska straža*, 5. (1. veljače. 1934., 2., 35-36.).
- Ivan Protulipac. "U znaku križa". *Križ*, 1. (Siječanj 1930., 1., 1-2.).
- Urednički komentar. "Pozdrav dra Protulipca". *Nedjelja*, 6. (8. srpnja. 1934., 27., 3.).

---

2. Literatura (stručni časopisi, znanstvene knjige)

- Ceraj, Saša. "Comparative Analysis of the Historical Circumstances..." *Review of Croatian History* 9/1 (2013): 77-114. <https://hrcak.srce.hr/file/204349> (pristupljeno 23. svibnja, 2025).
- Mark Biondich. "Radical Catholicism and Fascism in Croatia, 1918–1945." *Totalitarian Movements and Political Religions* 8 (2007, 2, 383-399). https://www.academia.edu/18378712/Biondich_Radical_Catholicism_and_Fascism_in_Croatia_1918_1945. (Pristupljeno 24. svibnja 2025.).
- <https://web.archive.org/web/20131019134318/http://www.cpi.hr/download/links/hr/7947.pdf>.
- Sandra Prlenda. "Young, Religious, and Radical: The Croat Catholic Youth Organizations, 1922–1945." In *Ideologies and National Identities: The Case of Twentieth-Century Southeastern Europe*, edited by John R. Lampe and Mark Mazower, Budapest: Central European University Press, 2004., 82–109. <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/9786155053856->

[006/html?srsId=AfmBOopTEQHOGpCRqM--zHa-](https://hrcak.srce.hr/248505)

[nMbairqpPDjgti4oM6KjAQ24Lh0KhdG](https://hrcak.srce.hr/248505) (Pristupljeno 10 srpnja, 2025.).

- Zdravko Matić i Damir Stručić. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca...15. lipnja 1938." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (2020., 62., 389-412.). <https://hrcak.srce.hr/248505> (10. srpnja 2025.)
- Zdravko Matić i Frano Stojić. "Razvoj katoličke akcije u Hrvatskoj nakon Ivana Merza". *Crkva u svijetu* 52 (2017. 2. 219.). <https://hrcak.srce.hr/183635> (Pristupljeno 8. srpnja 2025).
- Zdravko Matić. "IVAN MERZ, SUUTEMELJITELJ I IDEJNI VOĐA HRVATSKOGA ORLOVSTVA". *Croatica Christiana periodica* 33 (2009., 63., 149-184.). <https://hrcak.srce.hr/40871> (Pristupljeno, 10. srpnja 2025.).
- HR HDA, fond SB DZ Pov. br. 24868/1931, „Uprava policije u Zagrebu, Pretsednički ured, Kr. Banskoj Upravi Savske Banovine, Odeljak državne zaštite, Dr. Ivan Protulipac – podaci od 3. XII. 1931. godine,“ sign. Kzp. 606 30, citirano u Zdravko Matić i Damir Stručić. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine" *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (2020., 62., 389.). <https://hrcak.srce.hr/248505>.
- Nikola Žutić. "Diktatura kralja Aleksandra i Rimokatolička crkva 1929-1934. godine" u *Dijalog povjesničara-istoričara*, 2. ur. Hans Georg Fleck & Igor Graovac (2000., 503-520.) <https://web.archive.org/web/20131019134318/http://www.cpi.hr/download/links/hr/7947.pdf> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).

---

3. Web stranice

- Doprinositelji projektima Wikimedije. "Hrvatski Orlovski Savez." *Wikipedia.org*. Pristupljeno 14. 5. 2025. https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_orlovski_savez
- "HRVATSKO ORLOVSTVO – Uvod u Knjigu Dr. Ivana Protulipca – Blaženi Ivan Merz" *Ivanmerz.hr* <https://ivanmerz.hr/hrvatsko-orlovstvo-uvod-u-knjigu-dr-ivana-protulipca/> (pristupljeno 10. srpnja 2025.).
- "Dr. Ivan Protulipac". *Put k suncu Blaženog Ivana Merza*. <https://putksuncu.hr/dr-ivan-protulipac> (Pristupljeno 8. srpnja 2025.).
- "Protulipac, Ivan – Hrvatska enciklopedija". *Hrvatska enciklopedija* (mrežno izdanje). <https://www.enciklopedija.hr/clanak/protulipac-ivan> (Pristupljeno 8. srpnja, 2025.).
- Vladimir Lončarević. "NI ZATVOR GA NIJE SPRIJEČIO U DOMOLJUBLJU Ivan Protulipac -»Najborbenija Ličnost Suvremene Katoličke Hrvatske«". *Glas Koncila*

(mrežno izdanje) (20. lipnja 2018.). <https://www.glas-koncila.hr/ni-zatvor-ga-nije-sprijecio-u-domoljublju-ivan-protulipac-najborbenija-licnost-suvremene-katolicke-hrvatske/> (Pristupljeno 8. srpnja 2025.).

- Mijo Ivurek. "DRAGOVOLJAC - Prvi Ubijeni Hrvatski Emigrant I Prvi Koji Je Nakon 47 Godina Našao Vječni Mir U Svojoj Domovini". *Dragovoljac.com* (1. veljače 2021.) <https://www.dragovoljac.com/index.php/nikad-zaboraviti/24739-prvi-ubijeni-hrvatski-emigrant-i-prvi-koji-je-nakon-47-godina-nasao-vjecni-mir-u-svojoj-domovini> (Pristupljeno 8. srpnja 2025.).
- Mijo Ivurek. "Ivan Protulipac – Prvi Ubijeni Hrvatski Emigrant Od Strane Udbe". *Hrvatskifokus.hr.*, (21. siječnja. 2021.) <https://www.hrvatski-fokus.hr/2021/01/28971/> (Pristupljeno 10. srpnja 2025.).
- "Orlovstvo avangarda hrvatske Katoličke Akcije". *Ivanmerz.hr.* <https://ivanmerz.hr/11802-2/> (Pristupljeno 10. 7. 2025.).
- Ivan Rončević. "Dr. Ivan (Ivo) Protulipac - istaknuti laik, provoditelj Katoličke Akcije u Hrvatskoj" *Croris.hr*, (2017.) <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/ocjenski-rad/447919>.